Glasilo Vicepostulature postupka mučeništva

STOPAMA POBIJENIH

»Fra Leo Petrović i 65 subraće«

Godina XVII., broj 1 (32), Široki Brijeg, siječanj – lipanj 2024., cijena 3 KM (1,5 EUR)

Zatrpali su ih pod zemlju da nestanu

Mi im danas odajemo dužnu počast

str. 42. – 43.

9 771840 138 00031

POBIJENI HERCEGOVAČKI FRANJEVCI

1942. – 1945.

Široki Brijeg – mlinica

Široki Brijeg – samostan

Mostarski Gradac

Mostar

Celje

Klanjec

Sisak

Požega

Maribor

Ljubuški

Zagvozd

Čitluk

Izbično

Macelj

Kočerin

Zagreb

Zanagline

Međugorje

Vrgorac

Čaplјina

Velika Gorica

Pobili ih jugokomunisti:

1942.: 1

1944.: 1

1945.: 64

Znani grobovi: 34

Široki Brijeg:	24
Čitluk:	3
Macelj:	3
Kočerin:	2
Međugorje:	1
Zagreb	1

Tražimo svjedočenja glede njihova pogubljenja.
Ako išta o tome znate, dojavite što prije Vicepostulaturi.
Također dojavite ako ste na njihov zagovor dobili neku milost ili čudo.

VICEPOSTULATURA POSTUPKA MUČENIŠTVA »FRA LEO PETROVIĆ I 65 SUBRAĆE«
Kard. Stepinca 14, 88220 Široki Brijeg; tel.: (039) 700-325; faks: (039) 702-936
e-adresa: mostar@pobijeni.info; web: www.pobijeni.info

Iz sadržaja

IZ LJETOPISA 4
STRATIŠTA 18
GLAS O MUČENIŠTVU 25
GLAS O ČUDESIMA 28
ODIJEK U PUKU 29
DJELA POBIJENIH 31
NATJEČAJ 34
POVIJESNE OKOLNOSTI 39
U SPOMEN 42

STOPAMA POBIJENIH

glasilo Vicepostulature postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subraće«, XVII., 1 (32), Široki Brijeg, siječanj – lipanj, 2024.
Broj zaključen 31. prosinca 2023.

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK:
fra Miljenko Stojić, vicepostulator

LEKTURA I KOREKTURA:
Zdenka Leženić

ADRESA:
Kard. Stepinca 14, 88220 Široki Brijeg
Avenija G. Šuška 2, 10040 Zagreb

VEZA:
tel.: +387 39 700-325
faks: +387 39 702-936
e-pošta: mostar@pobijeni.info
internet: www.pobijeni.info

GRAFIČKI PRIJELOM I TISAK:
FRAM-ZIRAL, Mostar

GLASILO IZLAZI POLUGODIŠNJE:
siječanj i srpanj

Stare brojeve, osim ovoga posljednjeg, možete u pdf obliku preuzeti sa stranica portala pobijeni.info u poglavlju Izdavaštvo.

CIJENA POJEDINOG PRIMJERKA:
3 KM; 1,5 EUR

GODIŠNJA PRETPLATA (S POŠTARINOM):
BiH 8 KM; HR i EU 9 EUR; CH 9 CHF; SAD 14 USD; Canada 14 CAD

SLANJE PRETPLATE, DOBROVOLJNIH PRILOGA...:
a) poštanskom uputnicom
b) UniCredit Bank d.d. Mostar; Korisnik: Hercegovačka franjevačka provincija; Svrha: prilog Vicepostulaturi
tekući račun: 3381602276649744
devizni račun:
IBAN: BA393381604876650839
SWIFT: UNCRBA22

ISSN: 1840-3808

Urednikova riječ

FRA MILJENKO STOJIĆ

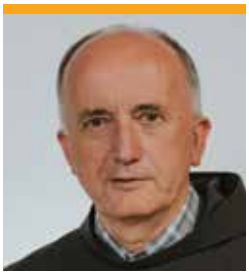

Dragi čitatelji!

Za vrijeme turskoga zlosilja franjevci su u Hum ili Hercegovinu dolazili iz Bosne i Dalmacije. Podnosili su žegu dana i sanjali o povratku u svoje krajeve gdje su prije Turaka imali crkve, samostane, svoj puk s njegovom kulturom i gospodarstvom. Pa se vratiše. Službeno to bi 23. srpnja 1846. kada na Širokom Brigu blagoslovište temelje crkve i samostana. A na njemu tada ničega nije bilo. Ni u njegovoj okolini. Pust, zapušten kraj s nepismenim pukom tamo u brdima.

Počeli su tako od ništice i krenuli prema visinama. Predvodili su svoj narod u izlasku iz tame i ropstva, kao što je nekada Mojsije predvodio svoj prema obećanoj zemlji. Pravili su putove, vodovod, započeli elektrifikaciju. No, ono glavno što su radili bilo je širenje vjere u jedinoga Boga Isusa Krista i pouzdanje u njegovo vodstvo. Za svoje đake i djecu iz okoline ustrojavali su školstvo, a nisu zaboravljali ni starije. Njih su opismenjavali i učili ih raznim vještinama u poljodjelstvu i svemu onomu čime su se bavili. Široki je Brig postao Grad na gori za hrvatski puk s obiju strana granice. Napajali su se tu vjerom, ali i umnim znanjem. Glasovitom je postala Franjevačka klasična gimnazija. No, za vrat im je sjela najprije prva Jugoslavija pokušavajući zaustaviti taj rast raznim pravnim smicalicama i udarcima žandarskih kundaka u rano jutro. Druga Jugoslavija jednostavno je ognjem i mačem poharala Široki Brig 1945. Život je naizgled stao. No, trgnuše se fratri, trgnu se narod. Mučenički su podnosili progon i dočekali slobodu.

Ovako ukratko izgleda povijest Širokoga Brijega. Sada se već primičemo 80. obljetnici te prijelomne 1945. Za tu prigodu namjera je u širokobriješkoj samostanskoj crkvi podići nove orgulje sa 66 registara posvećenih pojedinačno 66-orici ubijenih hercegovačkih franjevaca. Skup pothvat… Hoće li se uspjeti? U Božje ruke!

Živjet će Široki Brijeg i svi okolni krajevi dok budemo pošteno razmišljali. Biti nam je svoji na svome, ali to nije ni velikohrvatstvo, ni velikosrpstvo, ni velikobošnjaštvo. To je život.

Mir vam i dobro!

Dekret pape Urbana VIII.

U skladu s dekretom pape Urbana VIII. i uredbom II. vat. sabora izjavljujemo da ne želimo preteći sud Crkve kome se potpuno podvrgavamo. Riječi »mučenik«, »mučeništvo«, »čudesa« i slično imaju u ovom glasilu samo vrijednost ljudskog svjedočenja.

»Prema odredbama vrhovnog svećenika Urbana VIII., zabranjeno je da sluga Božji, bez prethodnog dopuštenja Svete Stolice, bude predmetom javnoga crkvenog štovanja. Te odredbe nipošto ne priječe privatnu pobožnost sluzi Božjem, niti spontano širenje njegova glasa svetosti ili mučeništva i znakova. (čl. 117, § 1. i 2.)

Ako nije pronađeno nepropisno štovanje, biskup ili njegov ovlaštenik pristupa sastavljanju izjave o neiskazivanju štovanja, tj. izjave kojom se potvrđuje da se odluke Urbana VIII. poštuju. (čl. 119, § 1.)«

Iz Upute *Majka Svetaca*

Široki Brijeg: **Dovršeno uređenje ratnoga skloništa gdje su ubijeni hercegovački franjevci**

Široki Brijeg, 6. srpnja 2023.
IVANA KARAČIĆ

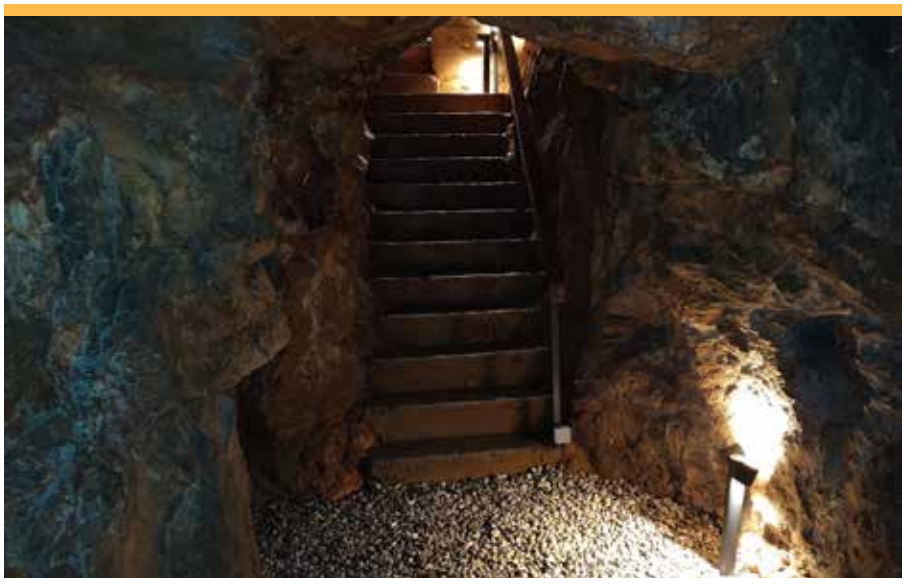

Mnogi koji dođu u samostan Široki Brijeg žele posjetiti i ratno sklonište u samostanskom vrtu gdje su jugokomunisti u izvedbi zloglasne XI. dalmatinske brigade 7. veljače 1945. ubili 12 hercegovačkih franjevaca. Zbog toga se zadnjih godina pristupilo njegovoj obnovi, odnosno zaustavljanju propadanja nastojeći da se sve očuva u izvornu obliku.

Franjevci nisu slučajno ubijeni i zapaljeni na tom mjestu. Jugokomunisti su oko 10.00 probili obranu branitelja Širokoga Brijega te u samostanskoj zbornici zatočili pronađene nenaoružane franjevce, đake i civile. Tijekom dana naoko su ih ispitivali i nastojali ih prestrašiti. Oko 16.00 počelo je ubijanje. Ušao bi stražar i doviknuo najbližem franjevcu: »A sada ti, druže.« Dotični bi izišao, vrata bi se zatvorila, upao bi među skupinu vojnika koja bi ga gurala, udarala, dovela do ratnoga skloništa gdje bi bio upucan metkom u zatiljak i gurnut kroz otvor skloništa. Nakon završetka ubijanja polili su ih benzinom i spalili. Branitelji Širokoga Brijega već su se bili povukli u bazu u središte mjesta namjeravajući produžiti do Mostara, ali kada su čuli da jugokomunisti u samostanu ubijaju franjevce i pale ih, pod punom su ratnom spremom uzletjeli uz strminu obraslu šumom, odbacili jugokomuniste i pokušali spasiti franjevce. Ali njima više spasa nije bilo.

Sada posjetitelji mogu u miru obići ratno sklonište, pomoliti se ne samo za ubijene franjevce, nego i za sve pale za hrvatsku slobodu. Postavljena je nova rasvjeta, rukohvati, pješčani pod koji propušta vodu, riješena su razna oštećenja. Najveća je poteškoća bila riješiti oštećenje na stropu pa je obnova trajala nešto duže nego što se naumilo. Privedena je kraju uz novčanu potporu Hrvatskoga doma iz San Franciska te drugih dobročinitelja. Vicepostulatura postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subraće«, na čelu s fra Miljenkom Stojićem, svima im zahvaljuje. Slijedi i završetak obnove okoliša ratnoga skloništa, opet uz pomoć dobročinitelja. Posljednjih godina i na tome se dosta radilo. ✍

Predstavljen zbornik radova **Komunistički zločini, I.**

Zagreb, 13. srpnja 2023.
LUCIJANA KOŽUL / hkv.hr

Nadnevka 12. srpnja u velikoj dvorani Matice hrvatske u Zagrebu predstavljen je Zbornik radova *Komunistički zločini, I.* čiji je izdavač zagrebački Fakultet hrvatskih studija. U povodu toga Marko Curać je na portalu HKV-a razgovarao s jednim od predstavljača i autora doc. dr. sc. Vladimirom Šumanovićem.

Zbornik obuhvaća sedam radova koji tematiziraju zločine koje je jugoslavenski komunistički režim počinio

tijekom Drugoga svjetskoga rata, kao i u razdoblju poraća, na području hrvatskih povijesnih zemalja. Radovi su pisani na temelju arhivskih i objavljenih izvora i u njima su opisani, hrvatskoj javnosti djelomično ili u nekim slučajevima potpuno, nepoznati događaji. S obzirom na sadržaj, radovi se mogu podijeliti na tekstove koji obuhvaćaju teme o kojima je hrvatska javnost imala relativno neodređenu predodžbu kao što su, primjerice, poratni zločini na području Zagreba ili ratni i poratni zločini koje je počinila 11. dalmatinska brigada, te na tekstove o čijem sadržaju hrvatska javnost nije znala ništa ili gotovo ništa. Takav je slučaj s poratnim zločinima na području Virovitice ili s masovnim iseljavanjem Poljaka s područja BiH.

U Zborniku se spominje i ubojstvo širokobrijeških fratara u radu pod naslovom »Masovni zločini 11. dalmatinske brigade – Široki Brijeg i Kočevski Rog«. Doc. dr. sc. Vladimir Šumanović u radu se bavi ubojstvom širokobrijeških fratara, odnosno zarobljenika, nakon njihove predaje. Na pitanje što je za njega u istraživanju te problematike bilo posebno otkriće, doc. dr. sc. Šumanović je odgovorio: »Tema masovnih zločina 11. dalmatinske brigade za hrvatsko je društvo višestruko važna. Prva i najveća važnost ove teme jest činjenica da je spoznaja o zločinima navedene postrojbe ostala u svijesti hrvatskoga naroda unatoč sustavnoj zabrani spominjanja u javnosti. Dakle, radilo se o konkretnim zločinima koji su ostali zabilježeni. Pomoću tih bilješki, uglavnom memoarskoga karaktera, bilo je moguće na osnovi arhivskih i objavljenih dokumenata napraviti podrobnu rekonstrukciju. Unatoč tomu, to do ovoga rada nije bilo učinjeno, te se zato ovaj članak može smatrati prvim radom na ovu temu. Naime, tema masovnih zločina 11. dalmatinske brigade nije bila predmet samostalne obrade u dosadašnjim historiografskim radovima, nego je – uglavnom usputno – spominjana u dosadašnjim radovima, najčešće u sastavu većih tematskih cjelina. Druga važnost ove teme jest činjenica da je 11. dalmatinska brigada bila sastavljena od osoba koje su u znatnoj većini bile hrvatske nacionalnosti. To je za temu komunističkih zločina iznimno važno jer se do sada problem zločina jugoslavenskoga komunističkoga režima pojednostavljeno prikazivao kao osveta pobjednika ili kao niz zločina "preodjevenih četnika".

Iz dokumenata, koje sam u radu priložio, očito je da to nije točno, nego se radilo o masovnim zločinima koje je jugoslavenski partijsko-državni vrh zapovjedio, a 11. dalmatinska brigada, kao posebna postrojba zadužena za egzekucije, provela. Treća važnost ove teme vezana je uz okolnost da su oba navedena zločina počinjena na prostorno udaljenim područjima, odnosno na području zapadne Hercegovine i Slovenije. To je važno jer je time isključeno da su zločini počinjeni kao akt osvete na području na kojem je brigada osnovana. Posebno je otkriće operacijski dnevnik 11. dalmatinske brigade koji je u mojem radu bio glavni izvor na kojem sam temeljio svoje spoznaje. Razlog zašto su komunistički zločini slabo istraženi krije se u činjenici da su dokumenti komunističkih vlasti i dalje teško dostupni povjesničarima za istraživanje. Drugi razlog je izostanak institucionalne potpore na razini država«, rekao je Šumanović.

Najavio je kako je II. svezak već u pripremi i obuhvatit će radove sa skupa iz lipnja 2022. Tada je bio održan međunarodni skup kojemu su osim domaćih izlagača nazočili i izlagači iz Srbije, Slovenije i Kosova. Cilj organizatora ovih skupova jest imati skup pod ovim nazivom svake dvije godine te prirediti zbornike radova koji bi bili objavljeni nakon skupa.

U Veljacima na uočnicu zaštitnika župe sv. Ilije **slavljena sv. misa za sve žrtve ratova**

Veljaci, 19. srpnja 2023.
ljportal.com

U župi Veljaci 19. srpnja slavljena je sv. misa uočnica za sve žrtve ratova. Predslavio ju je fra Miljenko Stojić, vicepostulator postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subraće«.

Na početku sv. mise fra Miljenko je kazao kako »stojimo večeras pred sv. Ilijom prorokom, stojimo večeras pred svojom poviješću, stojimo večeras pred svojim žrtvama ili svojim mučenicima. Nije bilo lako, ali smo doplovili do ovih naših dana. Dogodilo se to jer smo htjeli, jer smo znali tko smo i što smo. Sv. Ilija prorok, kojega posebno slavimo ovih dana, učio nas je da se mogu svladati sve poteškoće kada smo sa svojim Bogom. Povijest nas je učila da to nisu prazne riječi. Naši su nas mučenici učili da se isplati za prave vrijednosti dati i svoj život. I sada smo tu gdje jesmo. Ponekada smo umorni, ponekada su nam životi opterećeni grijehom, ponekada smo jednostavno smušeni. Donesimo večeras sve te poteškoće pred svoga Boga. Zamolimo sv. Iliju da on bude naš zagovornik kod njega. Poteći će tada naš život sasvim drukčije. Uvjet je samo da kažemo kako se kajemo.«

U propovijedi je naglasio da trebamo biti zahvalni onima koji su zbog naših života u slobodi dali svoje živote. Ništa nam, naime, nije palo s neba, za sve je netko morao zavrnuti rukave te proliti svoj znoj i svoju krv te na tome trebamo biti zahvalni i kao pojedinci i kao narod. Nastavio je: »Večeras se sjećamo i dvojice ubijenih hercegovačkih franjevaca rodom iz ove župe, sjećamo se i dvojice franjevaca koji su odvedeni odavde na ubijanje. Mogli su oni sve to izbjeći. Trebalo se samo pokloniti zlosilju i život bi im bio pošteđen. Živjeli bi koju godinu duže, ali ne bi živjeli vječno u našim srcima i našim molitvama. Naravno, tako je i s mnoštvom vjernih članova puka Božjega. Ginuli su iz ove župe ne samo u Drugom svjetskom ratu i poraću, ginuli su i u Domovinskom ratu, za vrijeme Turaka, ma jednostavno često i prečesto, ne pojedinačno nego u stotinama.«

Fra Miljenko je spomenuo i podizanje križeva na Groblju mira gdje se kao zajednica spominjemo svojih mrtvih, svojih mučenika te se molitvom branimo od svih onih koji na nas nasrću gonjeni zlom. Zaključio je: »Oslonjeni na mudrost svojih mučenika, oslonjeni na svoga Boga gradimo život ispunjen pravim vrijednostima. Ne bojmo se, imat ćemo tada dovoljno i kruha i ruha, jer Bog hrani i poljske ljiljane a kamo li ne će nas svoja stvorenja.«

Na kraju misnoga slavlja veljački župnik fra Željko Grubišić zahvalio je fra Miljenku na dolasku, kao i na trudu koji godinama ulaže u rasvjetljivanje istine o pobijenim fratrima i našemu puku.

Pred spomenikom palima iz veljačke župe slijedilo je polaganje vijenaca i paljenje svijeća. Fra Miljenko je tada izmolio za njih molitvu odrješenja grijeha.

Slijedilo je druženje u crkvenom dvorištu. Vjernici su otišli svojim kućama okrijepljeni i duhovno i tjelesno.

Prvi dan
trodnevice sv. Ani u Ljutom Docu

Ljuti Dolac, 24. srpnja 2023.
LUCIJANA KOŽUL

U nedjelju 23. srpnja počela je trodnevica u Ljutom Docu u čast zaštitnice župe sv. Ane. Ujedno je to bio i Dan branitelja Ljutoga Doca.

Prije sv. mise u 17.00 ispred spomenika svim poginulim hrvatskim braniteljima iz Domovinskog rata te iz Drugoga svjetskog rata i poraća položeni su vijenci i zapaljene svijeće. Učinili su to predstavnici udruga iz ove župe, kao i predstavnici vlade ŽZH: predsjednik Predrag Čović, ministar pravosuđa i uprave Vjekoslav Lasić, ministar hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata Mladen Begić te gradonačelnik Širokog Brijega Miro Kraljević. Molitvu za poginule, preminule i nestale hrvatske branitelje predvodio je vicepostulator postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subraće« fra Miljenko Stojić.

Nakon molitve, polaganja vijenaca i paljenja svijeća nazočni su se s fra Miljenkom i župnikom fra Ignacijem Alerićem uputili prema crkvi sv. Ane, gdje je bila sv. ispovijed, zatim molitva krunice te sv. misa koju je predvodio fra Miljenko. Nazočio je velik broj vjernika.

U svojoj propovijedi fra Miljenko se osvrnuo na važnost obitelji, od koje sve polazi. Spomenuo se i mnogih osoba iz ove župe koji su nastradali u prošlim ratovima. »Određeni, naime, danas uspješnost ne mjere veličinom dobra, ona se po njima mjeri veličinom materijalnoga u rukama. Nije stoga čudno da Zapad, na kojemu se nalazimo, propada i umjesto ovakvih zdravih okupljanja strahuje proći svojim ulicama jer bi ga netko mogao napasti. Obitelj Joakima i Ane uči nas, pak, ispravnu stavu. Po svemu sudeći, bila je ta obitelj dobrostojeća. No, to nije zavelo njihovo srce. Znali su da im je Bog dao te materijalne stvari kako bi drugima, u njegovo ime, pomogli. Zahvaljivali su mu na tome i molili ga da im udijeli mudrost kako bi njihovo srce uvijek ostalo čisto, a ruka darežljiva. Različito je ovo od današnje uljudbe i od nekih iz naše sredine. Nisi velik kada visoko digneš glavu i hvališ se onim što imaš. Velik si, čovječe, kada klekneš pred svoga Boga i u njegovoj mudrosti sagledavaš svoj rad i svoje dane. Mi okupljeni večeras ovdje trudimo se prepoznati ljepotu i sve prave vrijednosti. Inače ne bismo bili ovdje. Želimo ih živjeti u svome životu te iskusiti njihovo bogatstvo. Tu ljepotu i te prave vrijednosti prenosili su nam i pobijeni hercegovački franjevci. Njih 66. Jedan je rodom i iz vaše župe, fra Julijan Kožul. Mogli su se prikloniti tadašnjem zlosilju, u obliku jugokomunizma, kao što su neki i iz vaše sredine učinili, ali nisu. Prinijeli su na žrtvenik svoj ovozemaljski život, da bi na nebesima tako zaradili onaj vječni. I zato s razlogom istražujemo to njihovo mučeništvo. Zajedno s njima ubijeno je u Drugome svjetskome ratu i poraću iz vaše župe i Jara, s kojima ste bili zajedno, 160 osoba. U Domovinskom ratu ubijeno je 15 osoba. Prevelik je to broj, zapravo i jedan ubijen čovjek je nešto strašno. A gdje je tu još prva Jugoslavija, Prvi svjetski rat, tursko vrijeme, razne bune i zlosilja!? Njihova žrtva u temelju je naše slobode. To se nikada ne može zaboraviti. Živimo, dakle, svjesni sebe i svoga Boga. Tada ćemo moći donijeti obilan plod te će nas se sjećati i kada odemo na onaj drugi svijet. Zapravo, bit ćemo uzor koji će svijetliti neprolaznom snagom i druge dovoditi k nama u prelijepo nebesko kraljevstvo. Mi to možemo postići, samo ako hoćemo.«

U Drvaru obilježen **Dan molitvenog sjećanja na mučenike i žrtve Banjolučke biskupije**

Drvar, 27. srpnja 2023.
ika.hkm.hr

U Drvaru je u četvrtak 27. srpnja obilježen Dan molitvenog sjećanja na mučenike i žrtve Banjolučke biskupije, koji se od 2001. obilježavao kao Dan drvarskih mučenika, a od 2008. postaje središnjom godišnjom biskupijskom komemoracijom za sve mučenike i žrtve ratova i totalitarizama u 20. stoljeću, prenosi TABB.

Molitveni skup počeo je u novom pastoralnom centru u izgradnji pobožnošću križnoga puta mučenika koju je predvodio banjolučki dekan i župnik, a nekadašnji drvarski župnik vlč. Žarko Vladislav Ošap. Potom je slavljena sv. misa. Predslavio ju je banjolučki biskup Franjo Komarica u zajedništvu sa sedmoricom svećenika dok je kod oltara posluživao đakon vlč. Marijan Krajinović. Pjevale su Služavke Maloga Isusa iz samostana u Žabljaku kod Livna. Na molitveni skup u Drvar, osim domaćih vjernika, pristigli su i vjernici iz Banje Luke, Livna, Bosanskog Grahova, Širokog Brijega, Zagreba, Siverića i Unešića. Među njima su bili i predstavnici vlasti, tj. Vlade i Skupštine Hercegbosanske županije, kao i konzul i konzul savjetnik iz Konzulata Republike Hrvatske u Livnu Tomislav Vrdoljak i Božo Vodopija.

Na početku misnoga slavlja drvarski župnik don Davor Klečina podsjetio je na neke povijesne činjenice zbog kojih se vjernici od 2001. okupljaju svakog 27. srpnja na molitveni skup u Drvaru. Naime, toga dana 1941. ubijen je drvarski župnik Waldemar Maksimilijan Nestor. Njega su četnički ustanici ubili zajedno sa skupinom hodočasnika koji su se vraćali s hodočašća sv. Ani u Knin. Tako započinje stradanje ne samo drvarske župe i tamošnjih katolika, nego cijele Banjolučke biskupije pa i šire, budući da je Nestor stao na čelo više od 600 ubijenih svećenika i Bogu posvećenih osoba Crkve u Hrvata u Drugom svjetskome ratu i poraću. Istoga dana započelo je, i nastavljeno sljedećih dana, posvemašnje stradanje i uništenje susjednih župa Bosanskog Grahova i Krnjeuše te obližnjeg Boričevca u Lici. Samo u ovim trima župama Banjolučke biskupije (Drvar, Grahovo, Krnjeuša) tih je dana pobijeno više od 650 katolika, uglavnom Hrvata, mahom civila. Osim Nestora zvjerski su ubijeni i grahovski župnik don Juraj Gospodnetić te krnjeuški župnik vlč. Krešimir Barišić zajedno s trojicom sjemeništaraca. U svim trima župama do kraja rata posvema su uništene župne crkve, groblja te kuće i imovina domaćih katolika. Nakon rata Hrvatima je zabranjen povratak u te krajeve, a njihova zemlja i imovina podijeljena je mjesnom srpskom pučanstvu. Toliki razmjeri zločina nad katolicima zapadne Bosne – poštivajući i žrtvu drugih tamošnjih naroda – ne mogu se drukčije okvalificirati nego kao genocid, etnocid, kulturocid i memoricid u pravome smislu riječi. Nakon svršetka Drugoga svjetskoga rata Hrvati katolici bili su potpuno iskorijenjeni na ogromnim prostranstvima zapadne Bosne i istočne Like, tj. na područjima koje je bilo zahvaćeno »ustankom« iz ljeta 1941.

Biskup Komarica je u propovijedi podsjetio da je – ustanovljujući na prijedlog svećenika Dan molitvenog sjećanja na mučenike i žrtve Banjolučke biskupije – odgovorio na poticaj tadašnjeg pape sv. Ivana Pavla II. da se sačuva spomen na mučenike i nevine žrtve u Katoličkoj Crkvi. Za mjesto središnje biskupijske komemoracije odabran je Drvar jer je u toj župi započelo stradanje Banjolučke biskupije u Drugom svjetskom ratu i poraću. Podsjetio je i

da je Sveta Stolica dopustila 2014. Banjolučkoj biskupiji pokretanje procesa beatifikacije za trojicu spomenutih svećenika te vlč. Antu Dujlovića, župnika u Gumjeri kod Prnjavora, ubijena in odium fidei 1943. Biskup je, nadalje, govorio o važnosti cijenjenja mučeništva u Crkvi, hijerarhije i vjernika, zato što su »mučenici u Crkvi Kristovoj svijetli znakovi njezine svetosti. Svjedočki život sve do davanja vlastita života za Krista i za njegov zakon ljubavi ujedno je dragocjen, izvanredno potreban doprinos ispravnu poimanju i ponašanju spram dobra i zla, spram očuvanja i izgrađivanja ćudoredna i etičkoga ponašanja – i pojedinaca i cijeloga društva.« No, isto tako, nastavio je biskup, »svojim izvanrednim dosljednim svjedočanstvom za Krista i za Božji zakon, mučenici su ujedno trajni prijekor svima onima koji se ne drže Božjih zapovijedi, koji preziru i Boga i čovjeka kao Božje ljubljeno stvorenje, u duhu riječi proroka Izaije: "Jao onima koji zlo nazivaju dobrim, a dobro zlom, koji od tame svjetlost prave, a od svjetlosti tamu" (Iz 5, 20).« Biskup je zaključio da je »krvavo svjedočanstvo Kristovih vjernika, svećenika, redovnika, biskupa bilo i bit će dragocjeno zdravo sjeme novog rasta i novog bujanja kršćanstva, što svjedoči i povijest Crkve.«

Na kraju misnoga slavlja nazočnima se obratio fra Miljenko Stojić, član Hercegovačke franjevačke provincije i vicepostulator postupka mučeništva hercegovačkih franjevaca, koji je ohrabrio biskupa, svećenike i vjernike da ne klonu duhom u čuvanju spomena na svoje mučenike i velikane duha. Kao vidljiv plod zajedništva mučeničke Crkve banjolučke i mučeničke Crkve u Hercegovini, istaknuo je prošlogodišnje postavljanje 278 križeva na Memorijalnom centru Groblje mira na Bilima s ispisanim imenima pobijenih Hrvata katolika iz župe Krnjeuša. »Molimo se za zagovor svojih mučenika, od kojih će Crkva neke jednoga dana takvima službeno priznati. Tada ćemo živnuti i kao pojedinci i kao narod, duhovno i tjelesno oporavljeni. Nastavit ćemo pisati svoju slavnu povijest i takvu ju predati budućim naraštajima. Opravdani ćemo poći pred svoga Gospodina i on će nam sa smiješkom na licu otvoriti vrata svoga vječnog kraljevstva. Kakvu bismo drugu nagradu mi to trebali?«, zaključio je fra Miljenko.

Nakon sv. mise svi su pošli pred spomen-križ poginulim braniteljima u središtu grada, gdje su izaslanstva položila vijence, a biskup Komarica izmolio molitvu za pokojne za sve žrtve proteklih ratova. ✍

Molitveni spomen **za žrtve pokolja u Krnjeuši**

Krnjeuša, 9. kolovoza 2023.
LUCIJANA KOŽUL

Kako izvješćuje IKA, na katoličkom groblju u Krnjeuši 8. kolovoza održan je godišnji molitveni spomen za ubijenog župnika vlč. Krešimira Barišića i njegove župljane koji su ubijeni u pokolju 9. i 10. kolovoza 1941. Svetu misu predvodio je banjolučki biskup mons. Franjo Komarica, u zajedništvu s upraviteljem ugasle župe Krnjeuša i drvarsko-petrovačkim župnikom don Davorom Klečinom te s još četvoricom svećenika.

Tih dana u kolovozu 1941. ubijeno je 278 Hrvata katolika, mahom civila – djece, žena i staraca. Uz vlč. Krešimira Barišića ubijena su i trojica mladih sjemeništaraca koji su tih dana bili kod njega na ljetnom odmoru. Svi su izmasakrirani i bačeni u goruću župnu crkvu. Župa Krnjeuša je u četničko-partizanskom ustanku 9. i 10. kolovoza 1941. u potpunosti uništena tako da danas nema nikakva vidljiva traga njezina postojanja, osim devastirana groblja Križ, koje je uređeno i ograđeno prošlih godina. Nakon svršetka Drugoga svjetskoga rata preživjelim vjernicima župe Krnjeuša tadašnje jugokomunističke vlasti nisu dopustile povratak na rodna ognjišta, a njihova je imovina u međuvremenu dobila nove vlasnike.

Na početku spomen-čina nazočnima se obratio župnik Klečina koji je podsjetio na mučeničku smrt župnika

Barišića i stradanje ogromnog broja župljana Krnjeuše. Između ostaloga je podsjetio da je prošle godine – najviše zalaganjem hercegovačkog franjevca vicepostulatora kauze pobijenih hercegovačkih franjevaca fra Miljenka Stojića i ostalih članova Udruge Mir international iz Mostara – na Memorijalnom centru Groblje mira na Bilima iznad Mostara postavljeno 278 bijelih križeva s imenima žrtava pokolja u Krnjeuši.

U svojoj propovijedi biskup Komarica podsjetio je da se grijeh bratoubojstva koji je Kajin počinio nad bratom Abelom ponavlja do naših dana. Posebno se osvrnuo na brojna mučeništva prvih kršćana u Rimskom Carstvu, ali i na čuvanje molitvenoga spomena u Crkvi na sve one koji su ubijeni in odium fidei, tj. iz mržnje na njihovu vjeru u Krista i njihovo evanđelje koje su ispovijedali i kojeg su se držali. Prema biskupovim riječima, oduvijek je ovozemaljska (putujuća ili vojujuća) Crkva bila tijesno povezana sa svojim preminulim članovima, posebno s mučenicima koji su članovi proslavljene Crkve na nebu.

Na kraju misnoga slavlja biskup je izmolio pred spomen-križem molitvu za pokojne za župnika Barišića, sjemeništarce i sve postradale župljane Krnjeuše.

Bile: **Obilježen Europski dan sjećanja na žrtve totalitarnih režima**

Bile, 20. kolovoza 2023.
IVANA KARAČIĆ

Pod pokroviteljstvom Hrvatskoga narodnog sabora (HNS-a) BiH 19. kolovoza na Memorijalnom centru Groblje mira (MCGM) na Bilima obilježen je Europski dan sjećanja na žrtve totalitarizama: nacionalsocijalizma, fašizma i komunizma. U toj prigodi mnogobrojni okupljeni puk prisjetio se svih žrtava Drugoga svjetskog rata i poraća, kao i žrtava Domovinskoga rata te onih kroz burnu povijest.

Svetu misu predvodio je mons. dr. Tomo Vukšić, nadbiskup metropolit vrhbosanski i apostolski upravitelj Vojnog ordinarijata u BiH u sumisništvu s još 12 svećenika, među kojima su bili vicepostulator postupka mučeništva »fra Leo Petrović i 65 subraće« fra Miljenko Stojić i goranački župnik fra Ivan Ivanda.

U svojoj propovijedi mons. Vukšić istaknuo je sljedeće: »Kao katolički vjernici, danas okupljeni na ovom mjestu mira, sa željom da nam Gospodin pomogne imati srce djeteta i radi izgradnje kraljevstva nebeskoga na zemlji, usrdno i ponizno molimo da među ljudima i narodima, među vjernicima i onima koji to nisu, budu ostvarene plemenite nakane mira, suradnje, sloge, molitvenoga sjećanja, razumijevanja, oprosta, čišćenja pamćenja i oslobođenja od zlopamćenja. A sve radi veće slave Božje na ovomu svijetu, radi izgradnje društvene sloge među ljudima i narodima, radi ekumenskoga susretanja, međureligijskoga dijaloga i radi sretnoga napretka svih Božjih stvorenja.«

Budući da je ovom prilikom slavljena i 10. obljetnica početka izgradnje MCGM-a, sve se odvijalo u posebno svečanu i dostojanstvenu duhu. Ideja o izgradnji MCGM nastala je u tišini, a onda se tako i nastavila mirno i prirodno razvijati od 2013., iz godine u godinu. Više o tome govorio je fra Miljenko Stojić u svome obraćanju nakon svetoga misnog slavlja. Izrazio je duboku zahvalnost svima koji su sudjelovali u izgradnji MCGM-a. Posebno je istaknuo ulogu don Tome Vukšića,

tadašnjeg vojnog biskupa i sadašnjeg vrhbosanskog nadbiskupa, te drugih biskupa i župnika koji su podržali ovu namisao. Zahvalio je i HNS-u BiH, na čelu s predsjednikom dr. Draganom Čovićem, koji je od početka također podupirao poduzimane djelatnosti glede MCGM. Hrvatski narodni sabor pokrovitelj je izgradnje MCGM-a. Istaknut je i doprinos gosp. Nedjeljka Milićevića iz San Francisca. Njegova velikodušnost i dobročinstvo omogućilo je postavljanje zvona na crkvi posvećenoj sv. Josipu Radniku, njihovu elektrifikaciju te kipa Pietà ili Žalosne Gospe.

Radovi na MCGM-u se nastavljaju. Tako se uz postavljanje novih križeva za žrtve krštene u BiH, namjerava napraviti nepomični oltar u crkvi te krenuti s njezinim potpunim uređivanjem. A radit će se i na dovršavanju prostora ispred crkve. Naravno da je svaka pomoć u svemu ovome dobrodošla.

Ovo okupljanje je osim vjerskog značaja, također i podsjetnik na tešku povijest hrvatskoga naroda te na važnost očuvanja sjećanja na žrtve totalitarnih režima. Možemo reći da je MCGM na Bilima postao simbol mjesta gdje se sjećanje i poštovanje prema preminulima stapaju s nadom u mirnu budućnost.

Organiziran susret svećenika **širokobriješkog i doborskog dekanata**

Široki Brijeg / Kočerin, 29. rujna 2023.
KTA

U skladu s poticajima biskupa BK BiH glede međudekanatskih susreta 25. rujna u Širokom je Brijegu upriličen susret svećenika širokobriješkoga i doborskoga dekanata, koji obuhvaća župe oko Odžaka, Modriče i Gradačca u Bosanskoj Posavini. Iz doborskoga dekanata u Široki Brijeg doputovali su doborski dekan i župnik u Odžaku preč. Ilija Orkić, župnik župe Potočani fra Anto Zrakić, župnik iz Gornje Dubice fra Jozo Puškarić, župnik iz Modriče vlč. Anto Perić i župnik župe Garevac vlč. Anto Stjepanović.

Petoricu kolega župnika sa sjevera BiH bratski je dočekao širokobriješki dekan i župnik domaćin fra Ivan Marić. Nakon što su gosti razgledali samostan, crkvu, mjesto ubojstva franjevaca u Drugom svjetskom ratu i muzejsku zbirku, pridružili su im se i drugi svećenici širokobriješkoga dekanata. Poslije večernje svete mise upriličena je zajednička večera i druženje. Bila je to prigoda za razmjenu iskustava u dušobrižničkom djelovanju na župama. Između ostaloga, spomenut je podatak da župa Široki Brijeg ima oko 17.000 vjernika i više od 200 ministranata, kao i da su brojne župe doborskoga dekanata, koje su imale velik broj vjernika, najvećim dijelom u cijelosti prognane u nedavnome ratu pa tako župna zajednica u gradu Modriči sada broji tek tridesetak stalnih župljana.

Nakon što su 26. rujna u Širokom Brijegu slavili uobičajenu jutarnju svetu misu s narodom, svećenici iz Posavine uputili su se u obližnju župu Kočerin te sudjelovali na susretu svećenika širokobriješkog dekanata poznatog pod nazivom korona. Pozdrav svima uputio je župnik domaćin fra Mario Knezović te gostima pokazao župnu crkvu i upoznao ih s trenutačnim stanjem ove župne zajednice.

Nakon radnoga dijela korone i

zajedničkog fotografiranja, svi svećenici zaputili su se na Memorijalni centar Groblje mira na Bilima iznad Širokog Brijega gdje je u tijeku postavljanje križeva za žrtve iz Drugoga svj. rata i poraća.

»Želimo pohvaliti dobrog domaćina fra Ivana, kao i ostale svećenike koji su nas bratski i otvoreno primili. Korisni su ovakvi susreti radi upoznavanja i približavanja ljudi i krajeva BiH«, istaknuli su svećenici iz Posavine. ✍

Dan molitve **za žrtve zlosilja iz župe Bukovica**

Bukovica, 2. listopada 2023.
IVANA KARAČIĆ

U nedjelju 1. listopada svečano je započela trodnevica na čast sv. Franje, utemeljitelja franjevačkoga reda te naslova župne crkve i zaštitnika župe u Bukovici. Ovaj dan bio je i dan molitve za žrtve zlosilja iz župe kroz ratove, bune i vremena progona.

Sveto misno slavlje u suslavlju sa župnikom fra Stipom Markovićem predslavio je fra Miljenko Stojić, vicepostulator postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subraće«. Pjevanje je predvodio veliki župni zbor.

Fra Miljenko je u uvodu rekao: »Vi se večeras sjećate i žrtava koje ste kroz protekle ratove, bune, zlosilna vremena dali za očuvanje katoličke vjere i svojega hrvatskoga domoljublja. U tursko vrijeme bilo ih je bezbroj, u Drugom svjetskom ratu i poraću 272, u Domovinskom sedam. Nije vas to dotuklo, niste dopustili da vas mijese kao običnu glinu, već ste skromno, odlučno i ponosno stajali pred svim događajima i pred svojim Bogom.« U propovijedi je pozivao i isticao zajedništvo te kako u dobrim vremenima ne smijemo zaboraviti svoga Boga. Istakao je da moramo znati da kultura sjećanja nije pljunuti na sebe i svoje te naricanje nad nesrećom drugoga prihvaćajući čak i mitove koje je od toga izgradio. »Ne! Treba pronaći pravu istinu otkrivajući što smo loše drugome učinili i što je on nama loše učinio. U međusobnom pokajanju tada možemo nastaviti miran suživot.« Nastavio je: »Uče nas tomu i naše žrtve kroz protekla vremena. Nisu dotični pali u nečemu nedopuštenom, pali su zbog slobode srca i uma. Budimo im uvijek zahvalni na tome ne dopuštajući nikakvo filozofiranje na tu temu. Lijep su nam primjer pobijeni hercegovački franjevci. Njih 66. Mogli su sve izbjeći samo da su se priklonili progoniteljima. Danas radimo na njihovu proglašenju mučenicima, odnosno blaženima i svetima. Puk ih od prvoga trenutka naziva Širokobriškim mučenicima te svjedoči o udijeljenim milostima po njihovu zagovoru. Ima zavedenih pa na sve ovo odmahnu rukom, kao, okrenimo se budućnosti. Nema budućnosti bez prave spoznaje o prošlosti. ... Dobro ste, dakle, učinili što večeras nazočite ovoj svetoj misi, molitvi za svoje žrtve. Potrebno je u godini imati jedan takav dan. Kada se svemu tomu pridruže i drugi, onda ćemo imati pravu duhovnu obnovu našega hrvatskoga naroda.«

Na kraju sv. mise fra Miljenko je izmolio i molitvu za odrješenje grijeha ubijenih i nestalih. Ovaj naglasak na žrtvi za Boga i domovinu duboko se dojmio nazočnih. ✍

Provincijsko hodočašće **Školskih sestara franjevki iz Mostara na Široki Brijeg**

Mostar, 7. listopada 2023.
ssf-mostar.com
IVANA KARAČIĆ

Dana 7. listopada, na spomendan BDM od Krunice, stotinjak je Školskih sestara franjevaka iz Mostara zajedno s redovničkim pomlatkom pohrlilo Gospi na Široki Brijeg gdje je upriličena prva mjesečna duhovna obnova sestara u ovoj školskoj godini.

Hodočasnički je dan započeo meditacijom i molitvom na mjestu mučeničke smrti širokobrijeških fratara nakon čega su se sestre, prebirući zrnca krunice i moleći Zdravomarije, uputile prema župnoj crkvi Uznesenja BDM.

Kada je izmoljena molitva trećega časa, provincijska predstojnica s. Franka Bagarić pozdravila je sestre izražavajući zahvalnost za gostoljubivost Brijega i samostanskog bratstva koje svake godine iznova širom otvara vrata crkve i samostana te gdje se sestre osjećaju kao kod kuće.

Nakon toga je u samostanskoj dvorani s. Franka pozdravila fra Stipana Klarića, gvardijana u franjevačkom samostanu u Slanom, koji je sestrama imao nagovor na temu dana »Marijino siromaštvo – nadahnuće franjevačkoj karizmi«.

Uslijedilo je pokorničko bogoslužje kojemu je i nagovor poslužio kao svojevrstan ispit savjesti. Sestre su imale prigodu za sakrament pomirenja, a u podne su se opet okupile u crkvi gdje je fra Stipan predslavio euharistiju.

Za vrijeme objeda sestrama se pridružio širokobriješki gvardijan i župnik fra Ivan Marić.

U popodnevnim satima sestre su se uputile na Bile gdje su posjetile Memorijalni centar Groblje mira (MCGM). Domaćin i tumač bio je fra Miljenko Stojić koji je sestrama predstavio projekt ovoga zdanja od ideje do ostvarenja. Govor je popraćen molitvom i paljenjem svijeća kod križa pokojne s. Regine Milas (1945.), za nju i za sve pokojne žrtve svih totalitarizama čija su imena upisana ili se još ispisuju i svoje će mjesto naći na MCGM-u. Uslijedilo je zajedničko fotografiranje te Očenaš za Nedjeljka Milićevića, koji je ovome mjestu darovao elektrificirana zvona i kip Pietà, kao i za sve druge darovatelje. ✍

Održan XV. simpozij **Stopama pobijenih**

Široki Brijeg, 22. listopada 2023.
LUCIJANA KOŽUL

Već 15. godinu zaredom Vicepostulatura postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subraće, na čelu s fra Miljenkom Stojićem, uspješno organizira i održava simpozij Stopama pobijenih. Tako je 22. listopada na Širokom Brijegu održan XV. simpozij kojemu je cilj rasvjetljivanje jugokomunističkoga ubojstva 66 hercegovačkih franjevaca i mnoštva puka Božjega, kao i povijesnih okolnosti u kojima se to sve dogodilo.

Simpozij je započeo svetom misom u

11.00 u samostanskoj crkvi koja je bila prepuna vjernika. Svetu misu predvodio je fra Andrija Nikić. Sumisio je vicepostulator fra Miljenko Stojić i ravnatelj Caritasa Vrhbosanske nadbiskupije dr. sc. don Mirko Šimić.

Fra Andrija je u propovijedi govorio o franjevcima kao misionarima te o stradanjima hercegovačkih franjevaca i duhovnim zvanjima nakon 1945. »Kalvarija katoličke i franjevačke Hercegovine nastupila je komunističkim osvajanjem. Jame po selima, mjestima i područjima punili su ubijenim osobama koje su nemilice tamanili. Tako je Hercegovina pretvorena u grobište, a 19.463 katolika ubijeno je kod kuća i na Križnom putu. Te suze, poput Marijinih na Kalvariji, rađale su, umivale i odgajale Isusove, Gospine i apostolske sljedbenike (deset muških) i sljedbenice (devetnaest ženskih zajednica). Jedno vrelo je, uvjeren sam, izviralo iz kaleža krvi – 66 ubijena hercegovačka fratra i Kaleža muke – 93 osuđena fratra na više od 349 godina uzništva. Poubijani, a živi, fratri su nositelji religioznog i kulturnog genija hrvatskog naroda, nepodmitljivi svjedoci njegova neslomljiva duha. U njih je zatajilo tijelo, a ne duh. Prisjetimo se i biskupijskih svećenika, časne sestre, uzornih katolika, inteligencije i prepoznatljivih Hrvata između 1945. i 1989. Zahvaljujući njima spašen je hrvatski narod, katolička vjera i hrvatstvo u našoj Domovini. Drugo vrelo čine 19.463 ubijena katolika koje su četničko-partizanske horde pobile tijekom Drugoga svjetskog rata i poraća u Hercegovini. Krv mučenika sjeme je novih kršćana. To bezbožni komunisti nisu shvaćali pa su i dalje na više načina uništavali Crkvu zanemarujući Isusova svjedočanstva da Crkvu "ni vrata paklena ne će nadvladati" (Mt 16,18). Jedinstvene statistike od 1.085 duhovnih zvanja iz Hercegovine od 1945. do 1972. duhovno su "biserje" koje je obilno pomladilo i produžilo vijek katoličkim ustanovama: (nad) biskupijama, provincijama, redovničkim zajednicama među hrvatskim narodom i u Katoličkoj Crkvi. U poratno vrijeme u hrvatskom i katoličkom puku u Hercegovini planski se pokušavalo uništiti vjeru, fratre, svećenike, katolike, inteligenciju i uzorne Hrvate. No, već desetljećima, zahvaljujući Božjem posredovanju Kraljice Mira, Hercegovina posta središtem katoličkog, kršćanskog i uljudnog čovječanstva.«

Nakon svete mise uslijedila su predavanja u samostanskoj dvorani.

Politolog prof. dr. sc. Dražen Barbarić održao je predavanje na temu »Anatomija "genetskog antifašizma" ili o kulturi hegemonijskoga pamćenja«. U svome radu govorio je o bosanskohercegovačkom nadmetanju kolektivnih pamćenja. »Ponekad je zaista teško shvatiti kako događaji iz bliske ili davne prošlosti takvom lakoćom zaokupljaju pozornost sadašnjega trenutka, a ujedno ga takvom žestinom čine tegobnim i nepodnošljivim. Ne postoji mogućnost objektivne i sveobuhvatne racionalne prerade prošlosti koja bi objektivno zadovoljila potrebe svih postojećih skupina za njihovim kolektivnim pamćenjem i to u obliku da su potpuno slobodno artikulirana prema društvenom okviru zajednice koja to pamćenje želi reproducirati. Određeni elementi kolektivnoga pamćenja mogu u potpunosti nijekati slične elemente kod druge skupine ili ih barem iskrivljavati do neprepoznatljivosti. Alat njihova usmjeravanja još nije pronađen, a kada se radi o traumatskim iskustvima prošlih vremena kolektivna pamćenja zaista jesu spremnik vlastite boli, ponekad i sredstvo izazivanja boli kod drugih skupina. Situacija postaje još zamršenijom i tegobnijom kada se spusti na razinu multinacionalnih društava koja su obilježena recentnim iskustvom međusobnoga sukoba i gotovo nikakvim sponama prema izgradnji međusobnoga povjerenja, kamoli pomirenja. Bosanskohercegovački kontekst prototip je potonje situacije i izaziva tri osnovne reakcije: afektivno vezivanje za jednu od predočenih interpretacija povijesti ili kolektivnih pamćenja, pasivan zazor od situacije nemogućnosti uspostave makar zajedničkoga nazivnika povijesnih događaja i poziciju dvostruke hermeneutike, tj. pokušaj da se interpretacije povijesnih događaja sa svim reperkusijama koje izazivaju u sadašnjosti razumiju i pojasne.«

Istraživač i publicist Igor Vukić govorio je na temu »Svećenici u logorima Jasenovac i Stara Gradiška 1941. – 1945.« Iz njegova predavanja treba istaknuti sljedeće: »U logoru u Jasenovcu 1941. – 1945. život je izgubilo devet rimokatoličkih svećenika (osam kao zatočenici i jedan kao član logorske uprave), jedan

grkokatolički bogoslov, jedan starokatolički svećenik, jedan židovski rabin i jedan srpsko-pravoslavni svećenik. To su vjerski službenici za koje se može ustvrditi da su doista bili ondje dovedeni i da su izgubili život. Svećenici koji su u logoru izgubili živote, izgubili su ih zbog bolesti, a neki su bili i ubijeni, najvjerojatnije strijeljani. Razlog takvu postupku mogao je biti kažnjavanje zbog nekih drugih događaja (npr. odmazda za bijeg drugih zatočenika). Premda u to vrijeme takav postupak i nije bio neuobičajen (uzimanje taoca zbog djelovanja nelegalnih snaga bilo je čak dopušteno po tadašnjim konvencijama o ratovanju), ipak je riječ o zločinu, odnosno neprimjerenu postupanju s ljudima svećeničkoga staleža. S druge strane, dolazak svećenika (pa i bivših ili bogoslova) poboljšao je uvjete života zatočenika. Opisivanje realnih slika događaja u Staroj Gradiški i Jasenovcu otežano je zbog političke osjetljivosti te teme. Ipak, u arhivima (u Hrvatskoj, BiH, Srbiji i drugdje) može se pronaći autentična dokumentarna građa koja omogućava da se jasenovački logor opisuje u realnome razmjeru. Pritom dokumenti, kao i sudbine svećenika koji su na razne načine prošli kroz logor, prilično jasno govore da Stara Gradiška i Jasenovac nisu bili mjesto masovnih, serijskih ubojstava u kojima su stradale tisuće žrtava. Daljnja istraživanja dodatno će rasvijetliti pojedinačne slučajeve zatočenika i pripadnika logorske uprave te pridonijeti i utvrđivanju približnoga broja ljudi koji su prošli kroz te logore, odnosno u njima izgubili živote.«

Treće predavanje, na temu »Duhovna zvanja u Hercegovini do 1972. – plod katoličkih žrtava«, održao je prof. dr. sc. fra Andrija Nikić. »Crkva u Hercegovini, a posebice franjevci, smatrana je glavnim nositeljem ustaške ideologije i politike Nezavisne Države Hrvatske. Katoličko svećenstvo i redovništvo optuživano je i za pomaganje križarskim skupinama (škriparima) u borbi protiv komunističkoga poretka. Komunističke su vlasti glavnoga neprijatelja vidjele u mostarskom biskupu Petru Čuli i hercegovačkim franjevcima. Franjevački samostan u Širokom Brijegu nazivali su "tvrđavom ustaškog duha", a njegova su gvardijana uhitili pod optužbom da je tijekom ispovijedi pozivao mladež da se priključi križarima. U siječnju 1947. uhićeni su svi svećenici iz Širokog Brijega pod optužbom da su surađivali s križarima te su prebačeni u Mostar. Vlasti su tvrdile da su navedeni franjevci redovito izvješćivali biskupa o svim križarskim akcijama. Slična su se uhićenja provodila i u drugim područjima Hercegovine. Vlasti su smatrale da su uhićenja svećenika djelovala zastrašujuće, ali su izazivala i suprotno djelovanje kod pučanstva i davala materijal promidžbi protiv države, što je svećenstvo spretno koristilo. Da bi imala što bolji uvid u djelovanje svećenika, Uprava državne bezbjednosti ili Udba u njihovim je redovima angažirala i svoje doušnike. ... Prema podatcima među živim službenicima Katoličke Crkve godine 1972. mostarska biskupija ima 1.085 svoje djece: 602 redovnice, 370 redovnika i 113 svjetovnih svećenika. Dalje, 254 redovnika pripadaju crkvenoj ustanovi na području Biskupije, a 116 ih je izvan nje; 214 redovnica nalazi se u hercegovačkoj zajednici, a 388 u drugima; 56 svjetovnih svećenika pripada mostarskoj biskupiji, a 57 ostalima. Dakle, u trima domaćim crkvenim ustanovama nalaze se 524 osobe, a u ostalim izvan naše biskupije 561. Velika brojnost duhovnih zvanja iznenadila je, provocirala i uznemirila predvodnike partije pa su se suprotstavljali na više načina: sudski postupci protiv predstavnika Katoličke Crkve, oduzimanje crkvene imovine, uzurpacija crkvenih prostora, progon časnih sestara i oduzimanje njihove imovine, zabrane i ometanja vjeronauka, zatvaranje vjerskih škola i zabrana vjerskog tiska.«

Simpozij je završio zahvalom svim posjetiteljima i predavačima te pozivom da se oni koji imaju bilo kakvu informaciju o ubojstvu fratara jave u Vicepostulaturu i na taj način doprinesu njezinu uspješnom radu. Posjetitelji su još neko vrijeme ostali u ugodnom druženju i razgovoru.

Mostar: **Održan okrugli stol o fra Janku Bubalu**

Mostar, 31. listopada 2023.
IVANA KARAČIĆ

Dana 30. listopada u Mostaru je održan okrugli stol u povodu 110. obljetnice rođenja književnika fra Janka Bubala u organizaciji HAZU-a u BiH. Fra Janko Bubalo, »Hercegovački rapsod«, franjevac, pjesnik, prozni pisac, uznik i domoljub, postao je prvi član DHK u Zagrebu od svih bosansko-hercegovačkih franjevaca.

Kako je rekao akademik Šimun Musa, tajnik razreda za filološke znanosti, književnost i umjetnost HAZU-a u BiH, fra Janko Bubalo bio je uzoran fratar, redovnik, vrstan pjesnik i svakome čovjeku brat. »Kao književnik

napisao je sedam zbirki pjesama, dvije knjige izabranih pjesama te Apokaliptične dane u obliku svojevrsna romana i Tisuću razgovora s Gospom u obliku razgovora s vidiocima, itd.« Govorio je o fra Jankovu književnome djelu općenito, o njegovu pjesništvu kao vrsnu djelu iz razdoblja druge moderne koja je poznata po tome što je njome napravljen otpor prema socijalizmu i staljinizmu.

Predsjednik HAZU-a u BiH Mladen Bevanda posebno se osvrnuo na Bubalovo djelo Apokaliptični dani. »Ono što je Bakula radio za franjevce u osmanskom razdoblju ništa manje nije uradio Bubalo od 1945. pa nadalje. On je pokazao da se u tom najgorem nevremenu, gdje su glave letjele bez ikakvih kriterija, može ostati dostojanstven i uspravan ako je čovjek mudar, ako ima duhovnu jačinu i vjeru«, istaknuo je Bevanda.

Gvardijan samostana i župnik župe svetog Ante Padovanskog na Humcu fra Dario Dodig naglasio je kako čitajući Bubalove pjesme dobivaš dojam kao da ga poznaješ cijeloga. »Što više čitaš njegovo pjesništvo, otkrivaš nepoznate dubine njegova bića, dubine bića snažno povezane s Bogom. Njegovo je pjesništvo pjesništvo prelijevanja i oduševljavanja do u sitnice koje njegovim riječima postaju temeljna egzistencija života.«

O fra Janku Bubalu govorio je i vicepostulator postupka mučeništva »fra Leo Petrović i 65 subraće« fra Miljenko Stojić: »Fra Janko Bubalo je dobar, velik pjesnik. Ta zato o njemu sada i govorimo. Ali što je u temeljima toga njegova pjesništva, što ga je pročistilo i uzdiglo u visine? Usuđujem se reći da je to upravo ono što je zabilježio u svojim memoarima Apokaliptični dani, njegovoj posljednjoj napisanoj knjizi. I on to posredno priznaje kada u prologu te svoje knjige kaže da bi najbolje bilo da pročitamo njezinu prvu i zadnju stranicu. K tomu naznačuje nam to i u posveti kada govori: "Braći svojoj poklanoj, dok su šipci cvali a bilo je proljeće tisuću devetsto četrdeset i pete..." Prije nego što je napisao ovu posvetu vlaga u potkrovlju župnog stana na Čerinu uništila mu je poemu "Šipci su cvali, bilo je proljeće". Ista misao, slične riječi. Moram priznati da fra Janka dugo nisam shvaćao, sve do pojave ove knjige i dok kao vicepostulator nisam skroz zagazio u te mutne vode negdašnjih ratnih zbivanja i njihova utjecaja na sadašnjost. Možemo reći da su strahote Drugoga svjetskoga rata i poraća neprestano pratile fra Janka Bubala i utjecale na njegovo stvaralaštvo. Nije on slučajno palio svoje rukopise i nije se slučajno vraćao na "proljeće kada su šipci cvali". Živjelo je to u njemu i šiknulo prvom prilikom pjesničkom riječju. Jednostavno rečeno istina se nije dala skriti unatoč svoj prolaznosti. Ostala je zapisana i u fra Jankovim stihovima i u neprolaznoj svijesti hrvatskoga puka.«

Osvrnuvši se na fra Jankovu knjigu Tisuću razgovora s Gospom, član Hercegovačke franjevačke provincije Uznesenja BDM i knjižničar Franjevačke knjižnice fra Ante Marić rekao je da njegova djela donose fra Jankov stav prema fenomenu Međugorja i njegov doprinos da istina o tom fenomenu neokrnjena dođe do čovjeka, do ljudi, do stvarnosti.

Fra Janko Bubalo rođen je u Turčinovićima 1913., a osnovnu školu i klasičnu gimnaziju pohađa na Širokom Brijegu. Bogosloviju je počeo studirati u Mostaru te okončao u Poljskoj. Najveći dio svoga franjevačkoga i svećeničkoga života proveo je u Čerinu. Umro je na Humcu 1997.

Uvijek se netko moli na njihovu grobu

Široki Brijeg, 15. prosinca 2023.
LUCIJANA KOŽUL

U božićnom broju časopisa OFS-a Franjinim stopama objavljen je razgovor s fra Miljenkom Stojićem, vicepostulatorom postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subraće«. Vodila ga je Mirela Lovrić, članica OFS-a Široki Brijeg.

Razgovor je počeo o nastanku Vicepostulature i njezinu glasilu koje izlazi dva puta godišnje. »Još i prije prvoga ubijenoga hercegovačkog franjevca, fra Stjepana Naletilića 1942., Uprava Provincije naložila je članovima bilježenje događanja u Provinciji, onoga što se odnosi na nju i događaja s povjerenim pukom Božjim. Nastavilo se to i u jugokomunističko vrijeme, kada se za takve stvari išlo u tamnicu. Dolaskom slobode devedesetih godina, Uprava Provincije, na čelu s fra Slavkom Soldom, 2004. pokreće Povjerenstvo za pripremu kauze mučenika. Njegov rad urodio je pokretanjem Vicepostulature 19. rujna 2007. Dosadašnji rad Vicepostulature spada u fazu koja se zove istražna. Jedan od načina da dođemo do svjedoka ili literature o našoj pobijenoj braći svakako je bilo i pokretanje glasila Stopama pobijenih. Kroz njega smo ujedno istraživali i povijesni okvir u kojem se sve to dogodilo jer će i njega trebati opisati i potkrijepiti činjenicama kada se budu podnosili dokumenti – najprije na razini mjesne biskupije, a onda na razini Rima ili Vatikana«, objasnio je fra Miljenko.

Također je bilo govora o Memorijalnom centru Groblje mira (MCGM): »Kada smo počeli tražiti i nalaziti posmrtne ostatke pobijenih franjevaca, pronalazili smo i posmrtne ostatke pobijenih članova vjernoga puka Božjega, ali Vicepostulatura nije imala zadaću baviti se njima. I to me uvijek kopkalo, dok nismo u općini Široki Brijeg pokrenuli prvo povjerenstvo koje će se time baviti. Kasnije su nadošla povjerenstva po drugim općinama, zatim koordinacija tih povjerenstava te njihovo povezivanje u Odjel HNS-a BiH za Drugi svjetski rat i poraće. U međuvremenu se rodila i namisao o MCGM-u. Tamo se pokapaju žrtve iz Drugoga svjetskog rata i poraća za koje se ne zna tko su, a za sve žrtve toga vremena krštene u BiH i ubijene bilo gdje postavlja se prikladan križ.«

Na pitanje postoje li svjedočenja po zagovoru ubijenih fratara s obzirom na to da se vjernici često mole na njihovu grobu, fra Miljenko je odgovorio: »Da, zaista se uvijek netko moli na njihovu grobu i puk ih sve zajedno naziva Širokobriškim mučenicima, jer je širokobriješki samostan sa svojim područjem dao 34 franjevačke žrtve, a svi su opet ovdje završavali škole, bili nekada na službi ili su odavde rodom. Imamo određen broj svjedočenja o uslišanju njihova zagovora, ali još ne onoliko koliko ih stvarno bude. Naš puk, naime, nije naučio na takva svjedočenja. Ipak i to se polako mijenja. Hvala svima onima koji su nam posvjedočili o uslišanjima na zagovor Širokobriških mučenika.

Cijeli razgovor može se pročitati u časopisu Franjinim stopama br. 4 (49), godište XIII. i na portalu pobijeni.info. ✍

Izvještaj fra Pija Nuića o stradanju sedmorice članova **Hercegovačke franjevačke provincije u Mostaru 14. 2. 1945.***

Fra Pio, u vihoru prošlog rata naša su braća stradali – pojedinačno ili skupno – u mnogim mjestima. Dosta su oskudni podaci o njihovu životu i radu, posebice njihovoj smrti. Smatramo veoma važnim da se za Arhiv Provincije rekne – napiše nešto više nego što imamo u našem Šematizmu ili Nekrologiju provincije.

Vas smo izabrali kao pouzdanu osobu, čovjeka – redovnika koji govori istinu, a posebice što ste izravni svjedok pojedinosti koje se odnose na stradanje naše subraće.

Sigurni smo da nam ne ćete moći opisati pojedinosti vezane za svu našu nastradalu subraću. Međutim, uvjereni smo da nam možete i hoćete dosta toga pouzdanog reći o životu, djelovanju i svršetku života sedmorice naše braće koji su 14. veljače 1945. godine odvedeni iz mostarskog samostana i ubijeni. Vi ste u to vrijeme uz ostala zaduženje vršili dužnost kapelana, a toga dana zadesili ste se u samostanu.

Ukoliko u nešto niste sigurni, to ne treba iznositi. Ako već dotaknete takve pojedinosti, izričito recite da niste sigurni a da smatrate da je nešto tako i tako zbog ovih i ovih razloga.

Više nam odgovara da samo oživite svoja sjećanja, a ukoliko želite, ili se ukaže potreba za vrijeme ovog našeg razgovora, bit će postavljeno po koje potpitanje. Izvolite početi:

Ja ne znam pričati. Više mi odgovara odgovarati na pitanja. Dobro. Reći ću što znam, odnosno čega se sad sjećam – pa vi bili zadovoljni ili ne.

Došli su na Čistu srijedu oko 5 sati popodne. Tražili su provincijala. Šta su s njim razgovarali, ne znam. Zatražili su da se svi skupimo na jedno mjesto. Skupili smo se u zbornicu. Zbornica je bila dolje kod stepenica. Pokojni fra Ilija Rozić bio je bolestan i nije mogao doći.

Bili su dvojica oficira i čini mi se jedan vojnik. Jedan je bio komesar, a drugi neki zapovjednik. Jedan se zvao Saša, a drugi neki Popović. To sam malo kasnije doznao sasvim slučajno. Najprije su nas popisali: ime i prezime, dužnost i odkada smo ovdje. Tražili su one koji su pred njima navodno bježali. Pitali su zašto su i odakle pobjegli.

Kad su nas popisali, postavili su vojnika – stražara da nas čuva, a njih dvojica otišli navodno u Komandu da vide što treba s nama učiniti. – Ostali smo u iščekivanju. Gvardijan fra Grga je neprestano molio krunicu. Provincijal je rekao da se nada da ne će biti zla pa da možemo i karata zaigrati.

Kad su ova dvojica otišli, vojnik koji nas je čuvao počeo je nešto barkati oko puške. Upitao je: »Imate li vi kakvu radionicu? Nešto mi je puška zaštopana.« Rekli smo da imamo. Ja sam s njim otišao dolje u radionicu i on je otklonio kvar na pušci. Fratri koji su ostali u zbornici mogli su pobjeći da su htjeli. U razgovoru s vojnikom, dok smo popravljali pušku, doznao sam kako se zovu dvojica oficira: jedan Saša, a drugi Popović. Ja mislim da je rekao da se ovaj drugi zove Popović, a ne Popadić kako je netko kasnije rekao. Sad se više ne sjećam, osim da su, prema vojnikovim riječima, Trebinjci. Vojnika nisam pitao kako se on zove, niti je on govorio.

Nakon – možda – sat vremena, oficiri ponovno banuše. Ponovno počeše baratati imenima i prezimenima:

»Leo Petrović, provincijal – tamo na stranu; Grgo Vasilj, gvardijan – tamo na stranu!«

Zatim su nastavili čitanjem imena i prezimena razvrstavajući nas u dvije grupe. S provincijalom i gvardijanom su se našli: fra Jozo Bencun, fra Rafo Prusina, fra Bernardin Smoljan, fra Kažimir Bebek, fra Nenad Pehar, fra Darinko Brkić, fra Zlatko Sivrić. Fra Jerko Boras je bio došao iz Slanoga u Mostar radi operacije. Imao je za to i uputnicu od liječnika pa su ga pustili. Nama na drugoj strani su naredili da pođemo spavati. Netko je od nas rekao: »Vrijeme je od večere. Možemo li poći na večeru?« Rekli su da možemo i poslali vojnika da nas otprati u blagovaonicu.

Fra Darinko je osjetio da bi moglo biti svašta pa je rekao fra Zlatku: »Pokaži ono što smo dobili!«. Njih dvojica

* Tekst donosimo u izvorniku. Ispravljene su samo poneke gramatičke nepravilnosti ako je to bilo potrebno radi razumljivosti.

su imali od »Ćakana«, koji je bio neki komunistički funkcionar, propusnice da mogu poći na svoje župe. Čini se da su već bili pokušali proći, ali nisu uspjeli pa su tako ostali u Mostaru. Kad su oficiri pročitali njihove propusnice, obojici su dopustili da pođu s nama ostalima na večeru.

Propustio sam reći da su pitali imamo li kakvo vozilo. Ja sam imao motor. Bio je ondje, gdje je sad ambulanta. Morao sam ga pokazati i predati im ga. Dan prije – kao da sam slutio – ja sam ga razštelovao da ne mogne upaliti, a i gumu sam probušio kako se ne bi mogao voziti. Motor je kasnije ipak nakon nekoliko pokušaja upalio. Oficir se je odvezao na praznoj gumi i to preko onih stepenica kod ceste na crkvenom dvorištu.

I kako sam već rekao, sedmoricu fratara su ostavili u zbornici, a mi ostali smo pošli na večeru. S nama na večeri bili su i dvojica spomenutih oficira. Jedan je sjedio na provincijalovu mjestu. Upravo je taj rekao da će oni izdvojenu sedmoricu fratara ispitati i odlučiti što će s njima, ali je dodao da se ne trebamo ništa bojati.

Međutim, mi nismo slutili dobrom. Naime, dan – dva prije toga u samostan je došao jedan njemački oficir, koji je govorio hrvatski, i pričao nam kako su partizani pobili sve fratre na Širokom Brijegu. Savjetovao nam je: »Ako želite ostati živi, bježite!« Ja u to nisam baš vjerovao. Međutim, mnogi su fratri pobjegli, a i svijet je inače bježao pred partizanima.

Kad smo završili večeru, oficiri i neki vojnici, koji su pri kraju večere došli u blagovaonicu i nešto pojeli, izišli su prije nas fratara. Dok smo mi stigli gore do zbornice, sedmorica naših fratara su već bili odvedeni. Odvedeni su – po mom mišljenju – negdje iza osam sati.

Netko je pričao da su partizani prije odvođenja fratara tražili konop ili kakvo uže. Vjerojatno da bi fratre svezali. Mislim da su to pričali neki muhadžeri iz istočne Hercegovine koji su se tada zadesili u sobi kraj župnog ureda. Oni su tu spavali pa su partizani, navodno, k njima ušli i tražili konop ili uže.

Ostalih pojedinosti ne bih se sad mogao prisjetiti. Eto, toliko.

Kakvo je bilo držanje fratara koji su odvedeni i kasnije ubijeni?

Kakvo? Šutili su. Nisu se protivili. Držali su se kako to i doliči ljudima koji vjeruju i trpe na pravdi Boga!

Kakav je bio kasniji razvoj događaja? Kad i od koga ste doznali da su fratri poubijani?

Vijest o ubojstvu fratara nije nitko izravno potvrdio. Nije nitko ni vidio niti čuo. Bio jedan stolar – neki Marinko Knezović. Kako je često bombardirano, trebalo je popravljati prozore. Mi smo imali u rezervi nešto stakla. Pokojni fra Leo, provincijal, pozvao je Marinka da reže i popravlja. Provincijal je znao da je Marinko komunista. Možda ga je upravo zato i angažirao, da bi bio kao neka zaštita. On je i tog kobnog dana radio sve do dva sata poslije podne. Nakon dan-dva došao je u samostan pijan »k'o ćuskija«. Pitali ga – što je s fratrima – jesu li živi? On odgovara: »Sve će biti u redu! Pustit će ih«.

Javio se neki Romić – tesar Šćepan Romić. Bio je dignut u zrak most na Buni. Njega su odmah angažirali da popravlja srušeni most. Nije riječ o bunskom mostu, nego o mostu na pritoci Buni kod ušća u Neretvu. On je pričao da je tom prilikom ugledao nešto crno u vodi. Malo bolje pogledao, kad tamo – ima i nešto bijelo – pasić. Nije ništa poduzimao, budući da se bojao kao i svi ostali u to vrijeme. Šćepan je, inače, već davno umro.

Uglavnom se smatra da su fratri pobijeni na Čekrku. Glavaš Šunjić – zvali su ga »Glavaš« jer je prije rata bio glavar – pričao je neke značajne pojedinosti. On je imao krčmu, tamo gdje se od rodočke ceste odvaja put prema Baćevićima – Donjoj Jasenici preko polja. Ja kad bih išao u školu u njega bih se navraćao. Njemu je bilo drago čuti – šta ima nova, a i sam je mnogo toga znao. Pričao je kako je on pokopao jednoga fratra. Našao ga kod Čekrka ubijena – ustrijeljena. Možda je počeo bježati pa ga ustrijelili. Kako ga nisu bili ubacili u Neretvu, nego tako ostavili, on ga pokopao. Možda nisu ni vidjeli da su ga ubili, budući da je bila noć. Mi se nismo usuđivali pitati: ni gdje, ni šta? Mislim da su i njegovi sinovi bili komunisti. Eto, bojali smo se pitati. U to vrijeme nisi smio ni pisnuti, a kamo li ispitivati pojedinosti!

Jesu li po Vašem mišljenju ova sedmorica fratara bili duhovno pripravni na smrt?

Ja sam uvjeren da jesu bili duhovno pripravni. Dan prije odvođenja fratara dolazi mi u zbornici fra Berislav Mikulić i veli: »Teški su trenuci. Hoćeš li ti fra Pio bježati?« Odgovorio sam da ne ću i da više volim poginuti ovdje, nego negdje drugdje. On zaplaka i – ode! Više su muke imali oni koji su bježali, nego ja koji sam ostao! U to vrijeme svi smo bili pripravni i na najgore!

Gledano iz sadašnjega kuta: fratri su na pravdi nastradali. Oni su »svjedoci« koji su trpjeli i umirali radi pravednosti! Što Vi mislite o tome?

Naravno da su ubijeni na pravdi. Ali, eto, bili su optuženi da su bježali. Provincijala i gvardijana su ubili što su dozvolili da fratri bježe. Dva dana prije mostarski samostan je bio pun fratara. Na večeri ih je bilo – po mojoj procjeni – oko 80-ak. Već sutradan popodne u samostanu nas je ostalo svega desetak. Partizani su to sve znali.

Sad bih Vas zamolio da dadnete ocjenu o ovoj sedmorici fratara. Što mislite o njima u smislu: kakvi su bili ljudi – svećenici – redovnici?

Što mislim o njima? Bili su dobri i gotovo!

1. Fra Leo Petrović, provincijal (62 godine života)

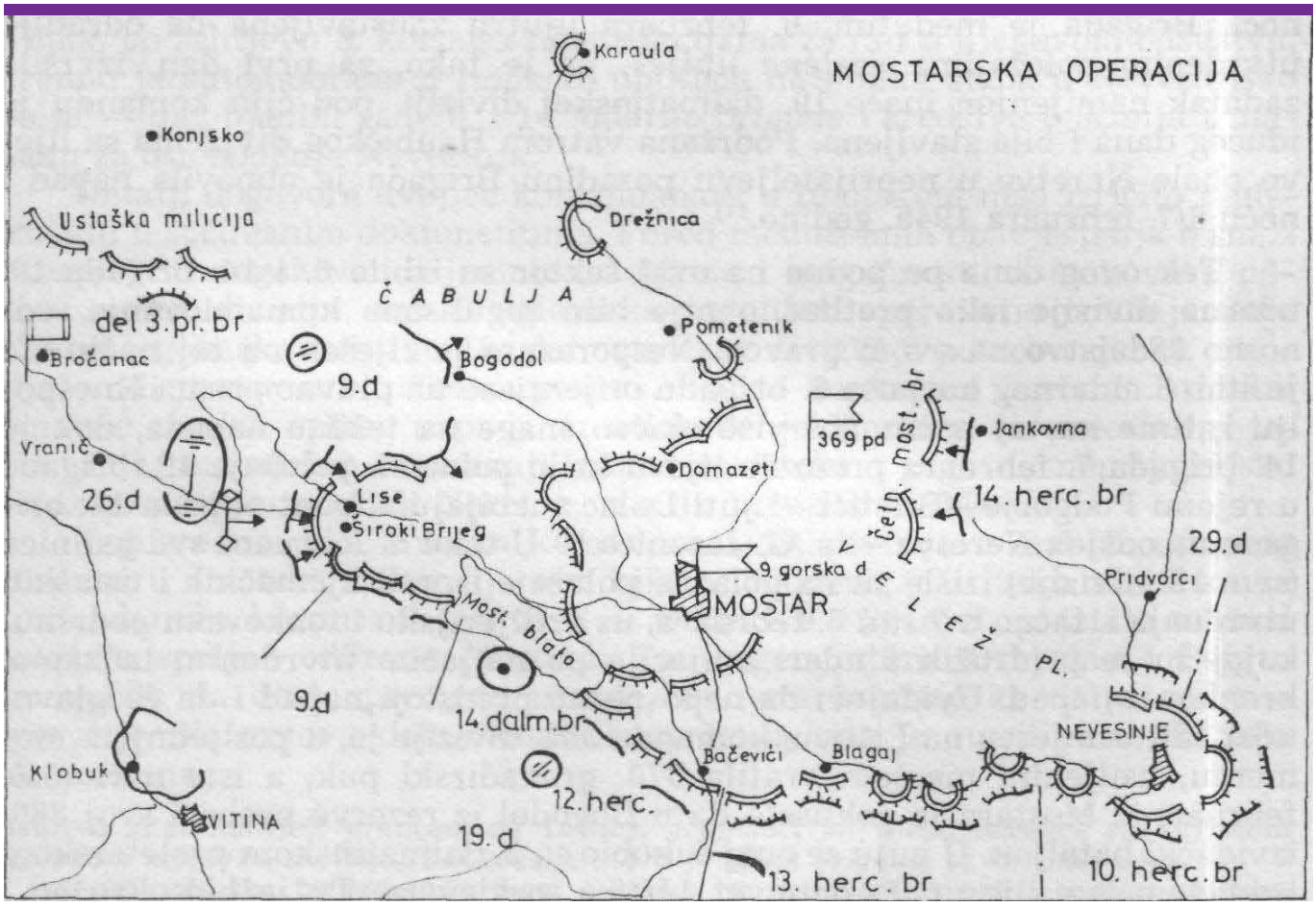

Nije bio sitničav. Bio je dobar svećenik – pravi redovnik. Bio je pravnik. Služio je dosta dugo u biskupiji. Čudesa nije činio, ali je bio na svom mjestu!

2. Fra Grgo Vasilj, gvardijan (59)

Za gvardijana se obično kaže da ne valja! Za njega bih rekao da je – posebice u ova teška vremena – bio pravi redovnik – svećenik i eto, pravi poglavar samostana.

3. Fra Jozo Bencun, jubilarac (76)

Jedno mi se usjeklo u sjećanje: Kad su ih trebali povesti, fra Jozo je, kao starac simplex, shvatio da ih vode u zatvor pa veli – mislim pokojnem fra Vlatku ili fra Nikoli: »Molim te, donesi mi duhana iz nahtkastena!« Bio je dobričina. Volio je popiti, a svi takvi su dobra srca. Nije bio velike pameti, ali je znao svakome lijepo odgovoriti. Stvarno je bio dobar, jednostavan i ugodan u društvu.

4. Fra Rafo Prusina (61)

S njim nisam živio pa ne znam. Nisam čuo nikakvu negativnost o njemu.

5. Fra Bernardin Smoljan (61)

Bio je kao kakav plemić. Znao je lijepo pričati. Svi smo ga rado slušali. Bio je dobar propovjednik. Bio je dobar svećenik i redovnik.

6. Fra Kažimir Bebek (44)

Bio je dobar!

7. Fra Nenad Pehar (35)

Bio je uzoran svećenik i redovnik!

Znate li nešto pouzdano o ostaloj našoj subraći koji su nastradali u drugim mjestima?

Samo iz pričanja drugih. Sve je to išlo od usta do usta. Nisam svjedok pa ne mogu podrobnije govoriti o tome.

Imajući u vidu nemile događaje i stradanja naših fratara koja bi bila Vaša poruka nama fratrima, svim ljudima?

Rekao sam ti da ne znam pričati! Znam samo: da – da; ne – ne!

Ako je nešto dobro, neka uvijek bude: da – da!

Ako je nešto zlo, neka uvijek bude: ne – ne!

Razgovor vodio: Fr. Jozo Vasilj
Razgovor prihvatio i odobrava:
Fr. Pio Nuić

U Mostaru, 22. lipnja 1986. ✍

Široki Brijeg (III.)*

PIŠE: DR. FRA OTON KNEZOVIĆ

Iz slavnih dana

***

Ustaška radio stanica »Rakovica« u inozemstvu javlja radosne vijesti da su već mnoge evropske države priznale Nezavisnu Državu Hrvatsku, pače i daleki Japan! Svojim vijestima hrabre hrvatski narod u domovini da se dobro drži i da obdržava stegu nada sve! Bez stege ne može se ništa postići ni stečeno održati. Slobodu svoje domovine moraju cijeniti i čuvati kao oko u glavi! Sav svijet gleda u nas, jesmo li mi sposobni za slobodan i samostalan državni život. Pokažimo cijelome svijetu da smo stari, kulturni i slobodni narod a ne tek od danas!

Radio – Zagreb javlja svaki čas da se skupine srpske vojske predavaju po svim mjestima bez odpora. Teško je to za srpsku bahatost i hegemoniju, koja nas je mučila i ubijala kroz dvadeset i tri godine zajedničkoga života.

Ali u Mostaru, glavnom gradu Hercegovine, nalazi se velika srpska vojska koja se ne će da preda Hrvatima. Tu je čitava divizija dobro naoružana. Ta je vojska sastavljena uglavnom od četnika, koji su prije nekog vremena obilazili hercegovačka sela s topovima i naperenim strojo – puškama htijući time jasno kazati Hrvatima da se odazivlju u mobilizaciju, inače će topovi i strojnice progovoriti! Biskupov zamjenik pokojni dr. fra Leon Petrović i biskupov savjetnik don Andrija Matić otišli su u srpsku komandu u Mostaru i fra Leon rekao: »Gospodine generale! Ja razumijem vrlo dobro vaše raspoloženje, vaše osjećaje, vaš vojnički ponos, vašu vojničku zakletvu i vjernost svome kralju. Ali Gospodine generalu,

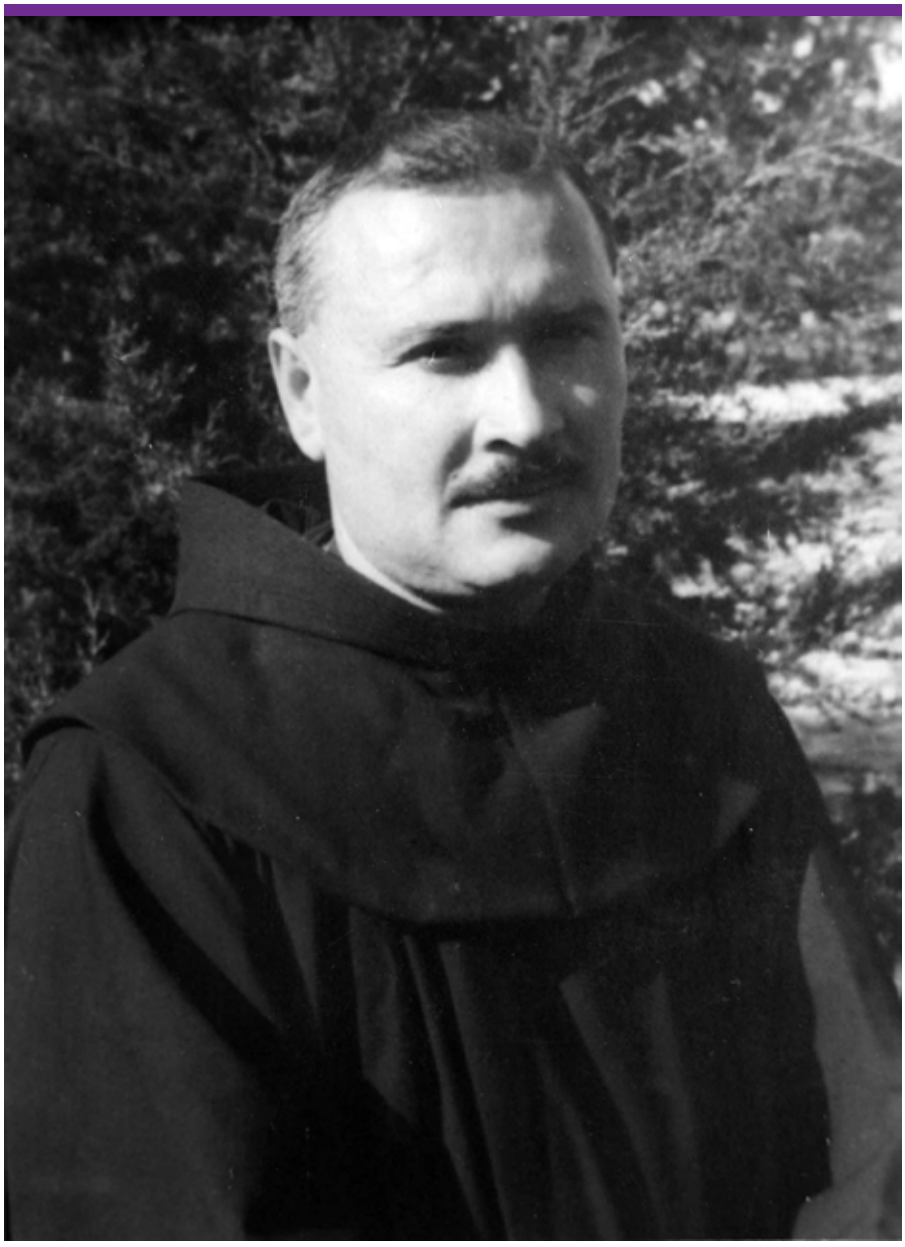

treba da i vi budete uviđavni, da shvatite historijsku činjenicu novonastale situacije. Hrvatska je država tu. Nju su priznali njezini saveznici i mnoge druge države. Tu su vojske sila Osovine. Tu se formira i hrvatska vojska. Srbske su se armije dragovoljno razoružale na teritoriju Nezavisne Države Hrvatske i, hvala Bogu, nije bilo nigdje nesreća ni sukoba. Vaše rodoljublje, vaša inteligencija, vaš razum govore vam da nema smisla dalje držati situaciju nategnutom u Mostaru. Zahvalimo Bogu da se možemo mirno razići kao braća, kad nismo mogli živjeti zajedno!«

General je odvratio na te riječi fra Leonove:

»Presvijetli gospodine generalni

* Tekst donosimo u izvorniku. Ispravljene su samo neke gramatičke pogrješke ako je to bilo potrebno radi razumljivosti.

vikaru! Hvala vam na vašim ljudskim i rodoljubnim riječima! Vaši su pogledi posve ispravni. Ja ne želim prolijevati bez potrebe krv ni Srba ni Hrvata. I ja želim od srdca da se stvar riješi na miran i ljudski način. Nama je svima žao što je došlo eto dotle da ne možemo živjeti u zajedničkoj državi. Ali ja moram čuvati čast naše vojske! Komu ću ja položiti oružje? Zar balavcima?! Tu još nema organizirane državne vlasti da s njom pregovaram. Čekajmo dok dođe vlast, pa ćemo onda s njom pregovarati.«

Kad su se fra Leon i don Andrija vraćali od Komande dočekala ih srpska policija, uvela u zatvor, gurnula i nogom niza stepenice mrkloga zatvora. Umalo da nisu polomili vratove i noge! Ostali su u zatvoru više dana i s njima su postupali vrlo životinjski.

Radio Zagreb javio što se odigralo u Mostaru. Nastala prava uzbuna i panika među građanstvom. Tu je deset tisuća četnika i više! Tu još nema hrvatske vojske ni državne vlasti! Četnici mogu nas sada u svome bijesu i ludilu sve poklati kao zečeve. Strah zahvatio i sela po Hercegovini. Ustaška mladež organizirala na brzu ruku seosku miliciju. U njoj su vojnici koji su pobjegli iz srpske vojske. Imadu tek vojničke puške s nekoliko naboja ili koju ručnu bombu. To ti je sve! Ali nema ni ta seljačka milicija zajedničkoga vođe koji bi je vodio i njome ravnao. Sve su to obični vojnici, a nijedan časnik ili dočasnik.

Panika se širi sve više. Svi jednodušno tumače postupak mostarskoga generala i postupak policije s fra Leonom i don Andrijom ovako: Srbima se hoće vremena. Oni će se skupljati i formirati jedinice od razbijene njihove vojske i tada će početi akciju protiv hrvatske države iz Mostara ili iz kojega drugoga mjesta. Dok se formira hrvatska vojska, oni će nas poklati. Velika pogibao prijeti Hrvatima u Mostaru i selima oko Mostara, osobito fratrima na Širokom Brijegu. Oni su i njihova glasovita gimnazija već odavna trn u očima vojske i Srba! Oni će stići jedne noći i poklat će sve fratre i spalit samostan i gimnaziju!

To se tumačenje širilo munjevitom brzinom po okolnim selima. Panika i zle slutnje sve više obuzimale ljude i narod. Crkvena zvona zvone na uzbunu. Narod se i seljačka milicija skuplja oko crkava i kreću na Mostar da ga osvajaju. Grad leži u dubokoj kotlini Neretve, a oko njega su visoke gore. Stižu tisuće seljaka na povir Mostara i oprezno se spuštaju u nj. Ali vojska je budna i izabrala brežuljke po vinogradima oko biskupove kuće. Hrvati mogu navaljivati na grad samo s južne i zapadne strane. Kad je vojska opazila seljačke mase u noćnom mraku po cestama koje dolaze sa Širokoga Brijega i Ljubuškoga, tada je upalila u njih nekoliko bacača mina i topovskih hitaca. Seljaci imaju samo nekoliko strojnica i ručnih granata! Zasjeli su prolaze i ukopali se među kamenje da dočekaju vojsku, ako krene na Široki Brijeg ili Ljubuški.

Vojska nije izlazila iz Mostara, pa se seljačke milicije vraćale kućama. Ostavile su samo manje straže da jave pokret vojske.

Ta se čarkanja vojske i seljačke milicije ponavljala svaku noć kroz desetak dana. Jedne noći planula najbliža sela Ilići i Viovići, koja su zapravo predgrađe Mostara. Četnici ušli u ta sela i zapalili sve kuće hrvatskih seljaka, a poštedjeli srbske kuće. Tom prigodom narodu je izgorjelo sve, a nastradalo je životom i nekoliko čeljadi.

Seljačke se milicije spuštale s brda u grad, da tjeraju četnike. Razvila se borba na noževe i prsa! Huka, buka, kuknjava, plač i lelek prolama se noćnim mrakom po Mostaru i njegovoj okolici. Smrtni strah zahvaća narod sve više! Boje se i Srbi i Hrvati. Srbi manje, jer je još srbska vojska u gradu. Ali tko zna i tko jamči da ne će ta vojska otići možda sjutra i jedne noći, a kud ćeš onda?!

General pozvao dra fra Leona Petrovića, koji je uto bio izabran franjevačkim provincijalom i rekao mu:

»Oče provincijale, predajem vam grad Mostar, a vi ga onda predajte svojoj državnoj vladi, kad stigne ovamo. Žalim što je došlo do izgreda. Oružje ne će vojska položiti, jer mora čuvati svoju čast. Zbogom!«

Prošle noći prošla je kroz Mostar duga karavana teretnih kamiona koji su vukli teško zlato beogradske vlade i dinastije Karađorđevića! Nitko nije za to ni znao ni slutio. Radi toga je srpska vojska ostala tako dugo u Mostaru i radi toga nije htjela predati oružje Hrvatima, jer će ta vojska pratiti državno i kraljevo zlato u Crnu Goru i dalje do mora!

dr. fra Oton Knezović, *Široki Brijeg*, Drinapress, Valencia, 1967., str. 155. – 159. ✍

Nije se u jugokomunističko vrijeme bojao pričati o svojoj pobijenoj subraći

O srećama i nesrećama uz fra Vojinu lulu*

Unatoč teškoj tamnici zadržao je istančani smisao za šalu

PIŠE: FRA ŠIMUN ŠITO ĆORIĆ

Bilo mi je također ugodno u toj ležernoj atmosferi družiti se sa svećenicima koji su tu dolazili na odmor**. Uz fra Ferdu, najviše se sjećam fra Voje Mikulića koji je bio dobar s našom obitelji još od vremena naše bake Ive, a volio mi pričati svoje zanimljive dogodovštine. Otkad se tamo u 16. stoljeću od američkih Indijanaca počeo duhan širiti po Europi, mislim da je malo tko s tolikim zadovoljstvom potezao svoju lulu i uz n u pričao svoje dogodovštine kao naš fra Vojo.

Kako je on bio župnik u mojoj župi Gradnići u to strašno tragično vrijeme, bila je to jedinstvena prigoda da iz prve ruke doznam više i štogod zapišem i o stravičnom ubojstvu župnika i kapelana u toj župi. Ta još uvijek o tim jezivim vremenima šutjelo se i nije se mnogo znalo. Poglavito je to bilo dobro čuti od ovog fratra nedvojbeno originalnog profila koji mi je o tome tada tiho i rado pričao. I inače, imao je filmski život iza sebe. Filozofsko-teološki studij završio je nakon Prvog svjetskog rata u Paderbornu i Beču, studij prirodopisa u Beču i Beogradu, potom djelovao u gimnaziji na Širokom Brijegu kao profesor biologije i kemije, te vodio prirodoslovni i fizički kabinet te numizmatičku zbirku.

Na kraju Drugog svjetskog rata došao je za župnika u moju župu Gradniće,

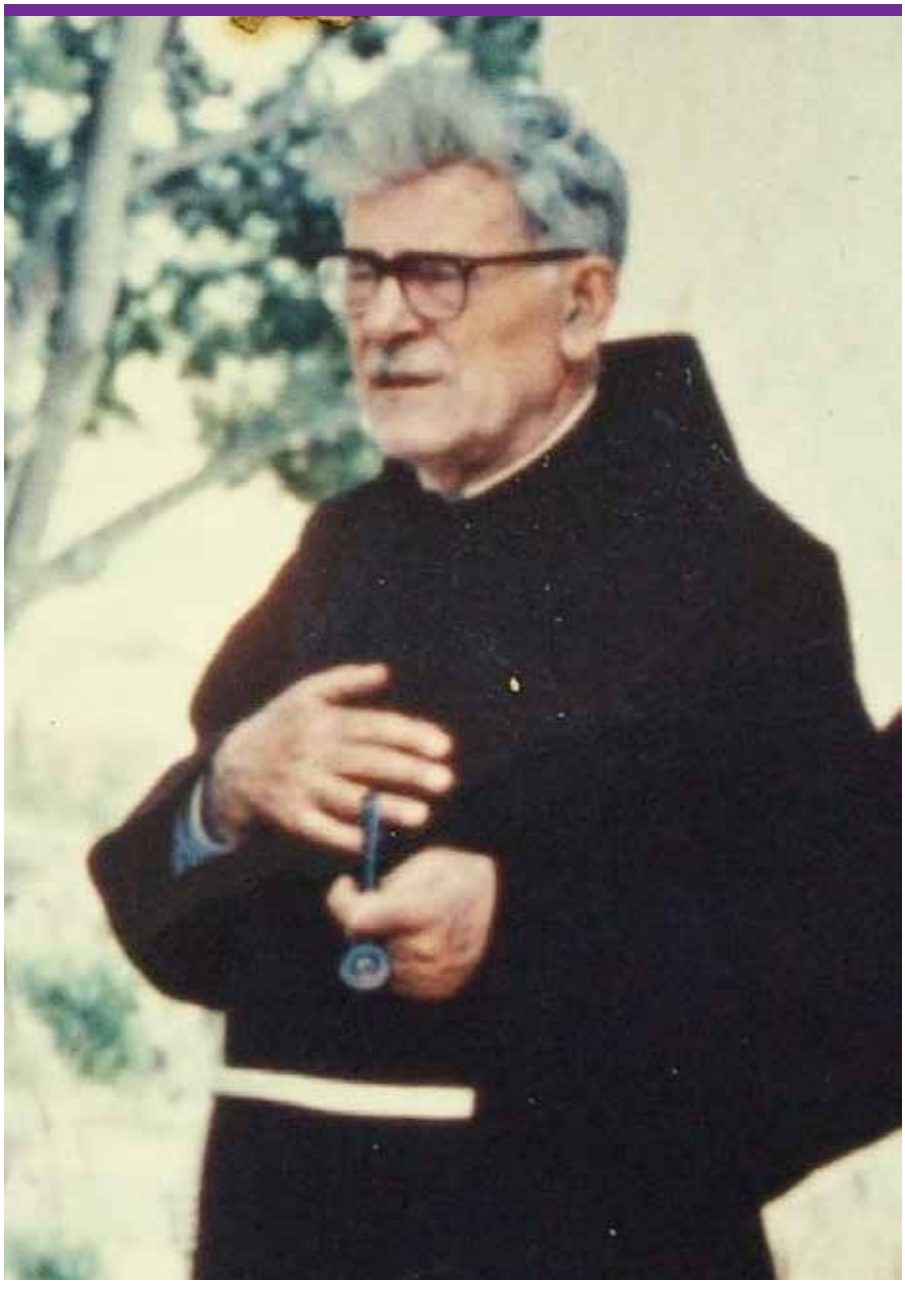

odmah nakon što su partizani zajedno smakli i župnika i kapelana naše župe. Bili su to fra Filip Gašpar rodom iz Ambara, župa Roško Polje i fra Ćiril Ivanković iz Rakitna. Odmah na početku veljače 1945. partizani su upali u župnu kuću u Gradnićima, svezali njih dvojicu i odveli ih najprije u Musinu

* Tekst donosimo u izvorniku.

** Riječ je o franjevačkom samostanu u Slanom.

kuhinju u Čitluku te ih onda iza stare škole strijeljali.

Nakon nekoliko dana čobanice su nakon kiše u tom dijelu bacile u kupinu od zarasle drače, kupine i smreke svoje kabanice da se suše. Kad su ih na odlasku povukli s tog velikog žbunja, odjednom su čuli kako pade i zazvoni zvonce što se na misi upotrebljavalo za vrijeme Podizanja. Kad su povirili tamo, ugledali su u habitu dvojicu mrtvih fratara po kojima su bile razasute hostije i očito bačeno to zvonce. Pastirice su se dale u bijeg od silnog straha. Kad se to pročulo, mjesne vlasti su ih pokopale tamo malo dalje na osami, a tek nakon dvadesetak godina kosti su im gotovo krišom prenesene u mjesno groblje Podadvor.

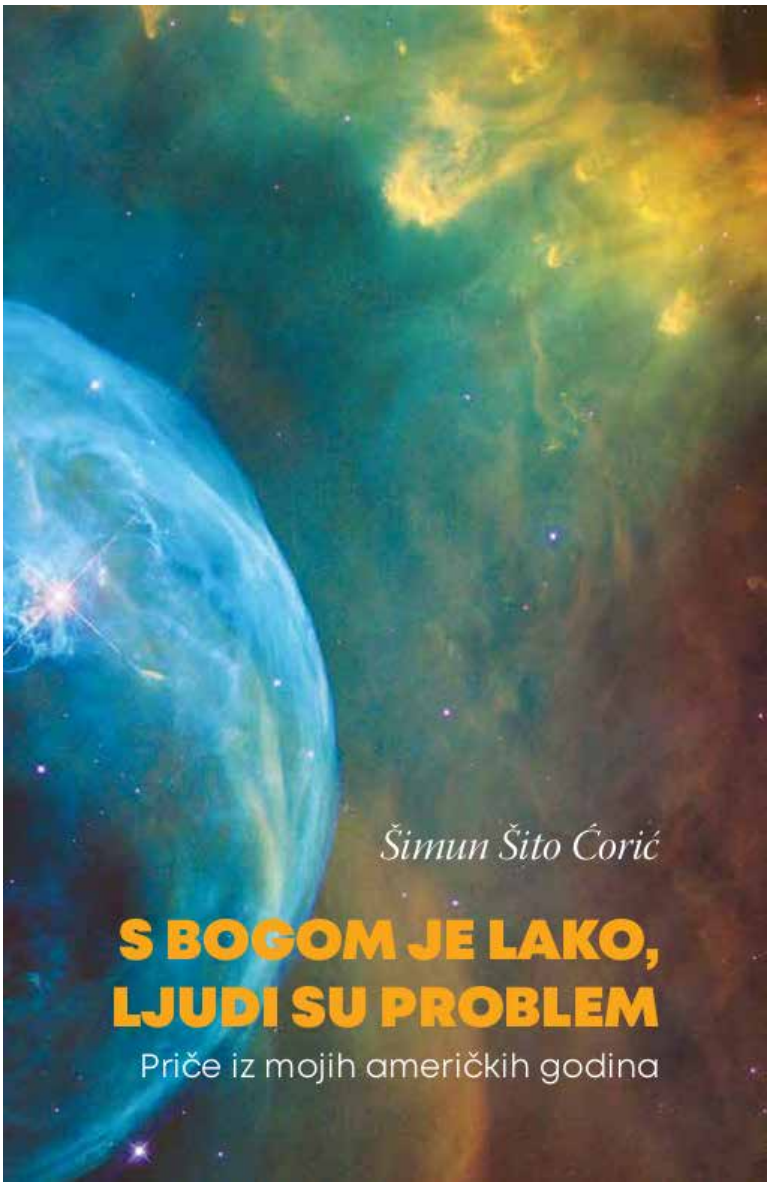

Ovakva fra Vojina priča o njima dvojici slagala se s onom moje matere, samo što je ona njih dvojicu nazivala kao i svi ljudi u to vrijeme fra Pile i fra Ćiro. Fra Vojo je odmah nakon ovog zločina došao za župnika u Gradniće. Godinu dana kasnije iz Gradnića je odveden u zatvor. Tamo je proveo oko godinu i pol, od toga oko sedamdeset dana u samici, zlostavljan, mučen glađu i žeđu te tučen do ludila. Provincija nakon njega nije imala koga poslati umjesto njega, pa je župa sve do 1952. bila bez župnika.

Sve sam to slušao i pitao se, što su sve strahovlada i strah u stanju od naroda učiniti?! U našoj župi sve se to zaboravilo, rijetko tko znade imena i tu stravičnu sudbinu ove dvojice ljudi, a nitko se ne usuđuje ni ono što bi se bez veće opasnosti smjelo i moglo istaknuti. Bože, koliko će nam još trebati da se ovih satrapa riješimo i da nam iz kostiju strah iziđe?!

Nije meni fra Vojo pričao samo takve užase. Unatoč svemu, zadržao je istančani osjećaj za humor. Iz te vrste njegovih priča bilježim jednu iz njegovih studentskih dana. Jednom je s ostalim bogoslovima bio u Slanom na feriju. Isplovilo je njih desetak s nekom barkom malo dalje od slanske uvale, a onda je odnekud za kratko vrijeme naletjelo veliko nevrijeme i nezaustavljivo im barku vuklo prema otoku Šipanu. Jedva su izvukli žive glave i ostali cijelu noć na nekim stijenama na koje su se uspjeli izvući. Kako se nisu vratili u samostan, odmah se na sve stane pronio glas da su se svi utopili. Međutim, sutra se vrijeme smirilo, pa je njih i njihovu oštećenu lađu dovezao u Slano netko sa Šipana.

Pastirice su ubijene franjevce našle u kupini, a tek nakon toga mjesne su ih vlasti pokopale na osami. Kada je stisak režima malo popustio, dostojno su pokopani u groblju. Koliko će još vremena proći da se iz naše svijesti uklone tragovi tog zločinačkog vremena? Samo Bog to znade.

Dok je to popodne fra Vojo šećući u habitu uz more ispod samostana molio brevijar, naišla je neka žena i s najvećom tugom mu izrazila sućut zbog desetak bogoslova što su se jučer utopili.

– Hvala ti, draga moja! Eto, i ja sam ti jedan od njih – reče joj fra Vojo i razveseli onda ženu objasnivši što se točno dogodilo.

Šimun Šito Ćorić, *S Bogom je lako, ljudi su problem*, FRAM-ZIRAL, Mostar, 2021., str. 69. – 71.

Široki Brijeg 1945.*

Razgovor s don Vinkom Brkićem

FRANJEVAČKE KUĆE NA ČERIGAJU PRIJE OBNOVE

PIŠE: DR. FRA ANDRIJA NIKIĆ

Dana 6. listopada 1971. godine u naš samostan u Mostaru došlo je mnogo svećenika da polažu ispit za jurisdikciju. Među tim svećenicima nalazio se i Don Vinko Brkić, čovjek koji je dva dana proveo na Širokom Brijegu. Ta dva dana pala su kao nešto teško na njegov život. Naime, dana 5. veljače uveče, on se svratio bratu na Široki Brijeg i tu je ostao slijedećih dana dok nije otišao u Ljubuški.

Danas oko 11. sati pozvao sam Don Vinka da dođe u moju sobu. On se odazvao i rado mi priopćio svoje uspomene uz Široko Briješke događaje 1945. god.

Napomena: Don Vinko Brkić prije 5. veljače 1945. nije bio na Brijegu. Osobe a i pojedini predjeli su mu potpuno nepoznati. S druge strane ne sjeća se nekih detalja, osim ovoga što slijedi.

A: Don Vinko, zamolio bih Vas da mi rečete štogod o Širokom Brijegu kakvog ste ga Vi doživjeli?

V: Ja sam se susreo sa Širokim Brijegom slučajno. Naime, za vrijeme rata pohađao sam biskupsko sjemenište u Travniku. Godine 1945. pošli smo mi đaci iz Travnika svaki svojoj kući. Tada sam imao 13 godina i došao sam na Široki Brijeg da posjetim Antu.

A: Tko je bio taj Ante?

V: To je bio moj brat. On je bio na Brijegu u školi. Sad se nalazi u Petrinji. I ja sam došao gore. Brat me dočekao i odveo u samostan. Došao sam gore 5. veljače 1945. god. uveče. Sjećam se samo toga da sam čuo kako je jedan bogoslov lijepo svirao na klaviru.

A: Da li ste večerali te večeri i gdje ste blagovali?

V: Te večeri sam večerao zajedno s fratrima na Brijegu u njihovoj blagovaonici. Tu su bili stolovi, rota...

A: Čega se još sjećate?

V: Ujutro je zapucalo. Našao sam se s drugim đacima i s nekim fratrima

* Tekst donosimo u izvorniku. Ispravljene su samo poneke gramatičke nepravilnosti ako je to bilo potrebno radi razumljivosti.

u skloništu. Ušao sam među prvima. To znam po tome jer sam se nalazio u skloništu u onoj sobi, a bio sam odmah uza zid. Pokraj mene je bio jedan fratar.

A: Da li ga možete opisati, ili se možda sjećate i njegova imena?

V: Ne poznam ga. Ne sjećam se, ali izgleda mi da je bio visok. Detaljnije bi to sve znao reći moj brat Ante.

A: U koja doba ste ušli u sklonište, da li je bilo sunca?

V: Ne sjećam se, detalje nikako nisam zapamtio. Tada sam bio malen, a sada se toga sjećam i to nakon tridesetak godina.

A: Da li je bilo svjetla unutra?

V: Ne sjećam se ni toga, ali je bila neka baterija ili svijeća koja je ponekad svjetlila.

A: Što ste radili unutra?

V: Ja sam bio blizu onog visokog fratra. Tu sam sjedio. Ja sam sa sobom imao rusak i u rusaku voća. lspočetka mi je bilo žao stavljati onaj rusak na zemlju. Onda sam ga stavio i sjeo na rusak. Netko je išao iz skloništa po kruh.

A: U koja doba je taj išao?

V: Ne znam. Po svoj prilici uveče.

A: Da li je išta donio?

V: Kako se sjećam, donio je nešto, ali kako sam ja imao jabuka u rusaku ja se nisam jagmio, a možda je i mene zapao mali komadić.

A: Čega se još sjećate iz skloništa?

V: Ja sam sve zaboravio. Tada sam jedino osjećao što će se sa mnom dogoditi. Želio sam ostati živ.

A: Da li ste se molili Bogu, dok ste bili unutra?

V: Bilo je molitve. Onaj fratar je mirno djelovao. U nas ulijevao mir. Poticao nas je na savršeno pokajanje. Onda smo izišli.

A: Kad ste izišli? Da li je to bilo istog dana kad ste i ušli?

V: Izišli smo sutradan. Sunce je bilo veliko kad smo izišli.

A: Da li je tog jutra bilo nekih borbi?

V: Ne sjećam se da je bilo nekog velikog pucanja. Možda je pokoja puška zapucala a onda su došli partizani. Mi smo izišli.

JUGOKOMUNISTIMA JE SVE SMETALO NA ŠIROKOM BRIJEGU, PA I SAKSOFON

A: Kako je to bilo? Prije toga zamolio bih Vas da mi rečete koliko je fratara bilo unutra, koliko đaka, koliko civila...?

V: Točno ne znam, ali mi izgleda da je tu bilo nekoliko fratara, nije puno... 3 – 4., jedna grupa đaka, ja nisam nikoga poznavao pa se ne sjećam, bilo je i civila a tu je bio i jedan ustaški vojnik. Sjećam se da je on imao jednu ručnu bombu i govorio da će se ubiti. Onaj fratar ga je mirio i sokolio, govoreći neće ni tebi ništa učiniti jer se ti nisi borio. Taj vojnik je ostao unutra. Kad su došli partizani, onda su bacili neke bombe na ulaz u sklonište. To zaključujem po zadahu eksplozije, jer sam bio udaljen. Nikome se ništa nije dogodilo i onda smo izišli.

A: Da se malo povratimo na te trenutke Vašeg boravka u skloništu? Da li vas je itko zvao, da li je itko imao oružja? Da li su vam fratri štogod govorili o borbi?

V: O bilo kakvoj borbi nitko nije ni pomišljao. Fratri su se tu sklonili samo zato da spase život čekajući da rat završi. Oni oružja nisu imali, iz skloništa nitko nije pucao dok sam ja tamo bio, a to je vrijeme 6 – 7 do podne, otprilike. Kad su partizani došli, onda su zvali. Jedan drugi fratar se javio. Onda su bačene bombe. Kasnije smo mi opet šutjeli i čekali što će se dogoditi. Čuli smo glas i izišli.

A: Da li znate tko vas je zvao?

V: Ne znam.

A: Da li se predstavio onaj koji je zvao a onda je neki fratar iznutra odgovorio?

V: Može biti ali ja ne znam ni tko je zvao ni tko je odgovorio. Izgleda mi da je fratar nešto rekao, kako su se oni već prije javljali a oni bacili bombe...

A: Kako se odvijao vaš izlaz?

V: Izišli smo nakon poziva. Vojska nas je pratila. Ja sam uzeo svoj rusak i skupio se oko onog fratra. Govorio sam mu »Što će od nas biti«. Fratar mi je odgovorio: »Budi ti miran neće nam se ništa dogoditi jer nikome ništa zlo nismo učinili«. Ja sam se skupio oko njega i tako smo ušli u samostan.

A: Da li su vas popisivali, postrojavali, štogod vam davali, i da li ste vidjeli mrtvih vojnika, kamiona ispred samostana?

V: Kad smo izišli onda su nas postrojili, da li su nas popisivali, ne znam; ništa nam nisu davali a što sam mogao vidjeti u to vrijeme bilo je ovako: izišli smo gore, ondje u čempresima je bilo vojske. Nijednog mrtvaca nisam vidio, nisam vidio ni kamiona, ali kasnije sam zaključio da ih je moralo biti, a ja nisam sve zapazio. Naime, iz samostana su iznosili svašta. Knjige su bacali u klaustar i tamo palili... Tada su neki govorili da su vidjeli neke bivše đake među partizanima.

A: Sjećate li se tko su ti bili?

V: Ne sjećam se, ali znam da su ti, ili

jedan od tih đaka, neki šperac (Olujić) kad ga je ugledao jedan fratar mrko je na nas gledao i kad ga je ovaj pitao što će od nas biti on je odgovorio: »Ništa ja ne znam« i otišao. Vidio sam tu vojnike kako su galamili, prijetili se, a vidio sam i vojnika koji je imao čarapinu na glavi, mjesto kape. Doveli su nas u hodnik. Onda smo odvedeni u jednu sobu, veliku.

A: Da li je to bila ona blagovaonica gdje ste jeli kad ste došli na Brijeg?

V: Nije bila ona ista soba. Bila je kraća.

A: Da li se sjećate namještaja u toj sobi?

V: Ničega se ne sjećam nego samo sam osjećao strah, što će sa mnom biti. Tu smo bili. Dolazio je k nama neki vojnik, ili oficir. Ispitivali su nas, popisivali, onda su neki odijeljeni. Možda je netko kasnije donesen od fratara... Možda smo bili zaključani. Stražar je bio. Nekako su s nama blaže postupali, nego kad smo vidjeli onu viku i prijetnju vojnika. Vidio sam da se ublažio prema nama režim. S tim vojnicima je razgovarao neki Bago i on nam je rekao da nas neće pobiti. Po tome zaključujem da je bilo određeno da će nas sve pobiti. To je suspendirano dolaskom nekog oficira na Brijeg. Neki uljudan oficir je dolazio k nama.

Dana 7. uveče prid mrak prozivalo nas je i pisalo propusnice. Tu se nalazio moj brat i ja a i jedna skupina od desetak osoba. Da li je tu bilo žena, djece... ne znam, ali eto nas je pustilo s tom propusnicom i mi smo se uputili, čini mi se, prema Mokrom, išli smo. Došli smo do stražara. On nas je zaustavio i rekao da se vratimo jer se obnoć ne smije hodati.

Uzeli su nam propusnice... Čini mi se da smo išli prema Polugrini. Bili smo se udaljili dobrinjak. Povratili smo se nakon pola sata.

A: Što je tada s vama bilo?

V: Uveli su nas u istu sobu?

U RADIONICI ZA RUBLJE NA ŠIROKOM BRIJEGU

A: Koga ste tamo zatekli?

V: Kad smo se vratili, kako se sjećam više nismo našli fratre u istoj sobi. Bili su, prema tome, već odvedeni.

A: Da li ste se vi svi povratili?

V: Ne znam ni to. Možda i nismo. O tome meni nije padalo na pamet. / Usp. izv. br. 24... on se sakrio i pobjegao /.

Samo znam da je bio mrak kad smo se povratili. U toj skupini u zbornici, kako sam kasnije doznao, nalazio se neki Ivan Jukić, neki Begić i don Jakov Bagarić. Te večeri u zbornici je bilo svjetla.

A: Da li ste što jeli?

V: Donijeli su nam nešto za jelo. Ne sjećam se što. Bilo je i vina. Te večeri smo ostali u toj sobi. Ujutro su dovedeni neki drugi ljudi, ali mislim da je s njima bilo i nekoliko fratara. Mi smo otišli prema Ljubuškom.

A: Kako se odvijao vaš rastanak s Brijegom?

V: Dana 8. veljače prije podne ili oko podne mi preostali đaci bili smo upućeni prema Ljubuškom. Dobili smo hranu, neke konzerve i kruha.

A: Da li ste imali kakvo pismo?

V: Imali smo neko pismo. O tome se govorilo kad smo noćili u nekom selu (Grljevići). Nosio ga je neki. Ujutro 9. veljače pošli smo prema Vitini. Tu se taj svratio s pismom u današnju ambulantu. Sigurno je tu bila vojna uprava. Ubrzo smo produžili prema Ljubuškom i istog dana smo stigli u Ljubuški. Ja sam osjećao takav strah da mi je pamet bila blokirana, te se malo čega sjećam, ali se sjećam jednog događaja. Naime, u Ljubuškom 9. veljače došao je među nas jedan partizan i veli: »Oni fratri na Brijegu su vam svi pobijeni, ja sam ih vidio«. To je rekao u sažaljavajućem tonu. Vidio sam da je on bio naš čovik. Nije volio da se zlo čini. Đaci su stali pitati tog partizana: »Koji su pobijeni? Kakvog stasa su bili? Da li su imali brkove?...« On im nije htio više ništa reći. Moje tumačenje ove vijesti jest ovo: Vojnik je sažaljavao fratre i osjećao se dužnim da kaže đacima što se gore dogodilo.

Napomena: Zamolio sam Don Vinka da stupi u kontakt sa svojim rođenim bratom Antom i da ga zamoli za neke pojedinosti, pa da ih nama dadne. Odlučio je to i učiniti.

Mostar, 6. X. 1971. u 16.00 sati. ✍

Oni su me ozdravili*

PIŠE: V. Z.

U proljeće 2016. bila sam na redovnom ginekološkom pregledu. Moj tadašnji ginekolog bio je dr. B. On mi je uspješno vodio prethodnu trudnoću i nastavila sam ići kod njega na redovne godišnje preglede. Inače su moji jajnici bili skloni vodenim cistama koje bi uočili na nekom pregledu te bi kasnije same pukle. Suprug i ja bili smo već nekoliko godina u braku bez djece te su i pregledi i liječenje neplodnosti trajali, ali medicina nije nudila nikakvo prihvatljivo rješenje. Konačno sam prirodno zatrudnjela.

Uglavnom, tada na pregledu u travnju 2016. ginekolog dr. B. primijetio je cistu na jajniku, ali ne onu vodenu nego cistu koja je bila ispunjena/prošarana nekim sadržajem i koja, po njegovim riječima, nije mogla puknuti sama već je trebalo uraditi operativni zahvat. Rekao mi je da u tom slučaju treba izvaditi cijeli jajnik, jer bi bilo opasno dirati u cistu kako ne bi pukla i ispustila iz sebe taj sadržaj po ostalim organima. Kako sam već rekla, poteškoće sa začećem postojale su i prije prve trudnoće, ali ni druga nikako nije dolazila te nam je vijest da ću ostati bez jednog jajnika teško pala. Odmah smo pomislili kako tek sad ne ćemo nikada dočekati drugu trudnoću.

Poslušala sam ginekologa i obavila sve pretrage koje su potrebne prije operacije. U mjesecu svibnju trebao je doći dr. H. i moj dr. B. predložio je da me tada i on pregleda i obavi operaciju.

Mjesec dana i više čekanja na tu operaciju bilo mi je naporno razdoblje. Misli su mi često bile oko nje, moje molitve su bile za uspješnost, neka prođe po redu i neka Bog upravi i bude uz mene.

Svjetovna sam franjevka i molila sam često u crkvi na Širokom Brijegu. Uz ostale zahvale i molitve, molila sam uvijek za operaciju. Kad god bih kleknula na grob, molila sam se Širokobriškim mučenicima da me oni koji su bili učenici i profesori zagovaraju kod Boga. Kada se pojavio problem s jajnikom, molitvi na grobu dodala sam i tu svoju brigu i muku koja me čeka. »Širokobriški mučenici, zagovarajte me kod Boga, molite za mene Boga da bude uz mene na operaciji, uz moje liječnike i medicinsko osoblje, neka Bog providi i upravi.« Otprilike tako je išla moja molitva, moj zaziv.

Krajem mjeseca svibnja došla sam u bolnicu, jer je stigao i dr. H. To me je jutro trebao pregledati i dogovoriti koji će dan biti operacija. Na pregledu su bili moj ginekolog i dr. H. Ležala sam i čekala što će reći dr. H., hoće li potvrditi mišljenje dr. B. U stvari, čekala sam kada će izgovoriti hoće li operacija biti taj dan ili sutra. Nakon pregleda dr. H. je rekao: »Nema tu ništa. Čist jajnik«. Žurilo mu se i otišao je dalje raditi. Ja sam ostala sa svojim ginekologom, on me još podrobnije pregledao ultrazvukom i isto ponovio. Slegao je ramenima i rekao nešto kao: »Još bolje, jajnik ostaje«. Bilo mi je malo čudno pa sam se sama pitala: »Kako ciste nema?« I moj je ginekolog žurio, bilo je jutro u bolnici zakrčenoj pacijentima.

Trebala sam biti sretna što nema ciste i što ne trebam na operaciju. I bila sam. Sva uzbuđena zahvaljivala sam Bogu brzim molitvicama: »O, Bože, hvala ti, Bože, hvala ti...« Dok sam uzimala svoje stvari i tipkala poruke na mobitel da svima javim radosnu vijest, prošlo mi je kroz glavu: »Mučenici! Molitva na grobu!« Stresla sam se od spoznaje ljubavi. Hvala vam Širokobriški mučenici!

Povezanost je ostala, volim doći na grob i moliti Širokobriške mučenike za zagovor. A zdravlje mi je, hvala Bogu, dobro.

* Svi su podatci poznati Vicepostulaturi.

Fra Nenad Venancije Pehar

PIŠE: ZDRAVKO LUBURIĆ

Ruka i ruke poprskane krvlju kao crni
ponori visina utišavaju cijelu dvostruku šutnju
odjenuta u kamene oltare svetim zanosom krvari
miris koji se divi smrti u habitu.
Zastenjao glas šumom slomljene žeđi uništenog
dana udaljuje se molitvom otvorenih usta.
Poput bršljana, ublažen glibom, puže svećenik
i krv samostanske braće kao tvar bez težine
zanijemi u povorci s lubanjama
izdisajima sahranjuje svijeće u slatke i modre duše.

Od rijeke Neretve pa ovamo spiralno
bruji nebesko sazvučje i tone
u pjenu slomljene vode brzice,
na njenim ustima ljuljaju se ubijena tijela
kao usamljena zvona šumom valova i mrtvi
krilima ruku drobe azurno stijenje
što izranja iz užasne zelene dubine.

Blistavim tijelima smrtni zanos se divi
i onda kad kao tamne sjene izranjaju zvoneći
gorke zvuke, uplašene i opijene svojim očima
otvorenim miluju užas što se sjeća
plaha i žedna noža za nijemih drhtaja.

Tamo se sjene plave i silaze i udaljuju se
i ne udaljavaju se, čekaju fra Josipa*.
Neobično vezan za dno mrežom
sjenovite dubine drži križ zatočen

RAZREDNIK FRA NENAD PEHAR S UČENICIMA VII. RAZREDA, ŠK. GOD. 1943./44.

svjetiljkama njegovog mrtvog pogleda.
Modro stijenje sijeva neizmjerenošću zakona
za sve svirepe svečanosti crvenih beštija.

Crvena zemlja puna užasne krvi ne može
niti očuvati niti izmjeriti uzbuđeno gnušanje
pred ovim krvolokim psima čiji tromi
pogledi žele zemlju istrijebiti
razderanim barjakom jednog naroda.

Blago i meko miluju svećenika nježni
kristalni zraci, podijeljeni u duboko svjetlo
pjevaju iz ožiljaka ludost i bijes ljudi,
a onda tonu u zemlju
dok svećenik tone u zemlju ugušen čovječjim
krikom, groznim zavijanjem ona ga pokriva. ✍

Balada od Širokog Briega**

PIŠE: LA – VIN – DI

Sa bielog zvonika zadnji zvona odjeknu glas:
Grabova strese se šuma, Lištice zamuknu šum.
Brda iznad drevnoga Borka gromko zaškripi kras.
Širokog Briega u dim je zlokoban uronuo hum...

Osvajača biesnih po hramu psovački urliče krik,
Ko zvier što je nanjušila netom prolivenu krv.
Strojnica sikće vatru, razbija Gospin lik –
Sve nekad sveto je pogaženo kao sitan crv.

Pobožnost svieta tu više nema, nit kolo se igra veselo u šir;
Psalama romon ne čuješ, nit đačkih pjesama odzvanja glas.

* Fra Nenadu je krsno ime bilo Jozo.

** Tekst donosimo u izvorniku. Ispravljene su samo poneke gramatičke nepravilnosti ako je bilo potrebno zbog razumljivosti.

Gimnazija već gori – – – strašnog silnika hir
Stoljetnih napora mrvi trud, ko vihor zreo klas.

Noć tamna se spušta bez blagog pozdrava Gospi za mir.
Sve je u zaborav palo, sve proguto bezimen strah.
Fratara tek četa tu skrušena čeka na svoj žrtveni pir:
Za Boga spremna položiť život na lomaču, u prah.

Pred crkvom svezani stoje starci i mladosti cviet,
Božjeg Sirotana sinci: suze ne rone, nit uzdah dere im grud.
U jednoj misli svi su jedno: »Danas treba nam mrieť.
Kristu predati život – i krv – i sav za Njega trud.«

Tad suha Fra Markova ruka na blagoslov diže se zadnji put –
Skrušena sageše se tjelesa u bratski tiesan zagrljaj:
Svi drhte i plamte u neba žaru ko vjetrom uzbiban prut,
I ne znaju, da l' su na zemlji, il' im se već otvorio raj.

Al bjesomučan iz rajskog sna probudi ih krik:
»Na noge, koljači! Na lomaču, fratri, sa vašim Bogom!«
Tad pitaju se probuđene sjene: »Zar još smo tu? – Uz Didakov zvonik?« –
Oganj ruknu, zaječi zadnji dah: »Zbogom! Široki Brieže, zbogom!« – – –

– – – – –

Orgija više ne vrti se kolo. Nad pepelom fratara spava gluha noć.
Tek granje starog budi se hrasta. Pod njim se ujaka roči roj –
O prošlom viećaju stoljeću, o mučenika slavi, što ne će proć'.
Gimnaziju spremaju novu, novi trud i rad za Boga i narod svoj.

Hrvatski katolički kalendar, Chicago, 1949., str. 34.

ŽENE I DJECA MORAJU NOSITI STRELJIVO VIII. DALMATINSKOM KORPUSU NA ŠIROKOM BRIJEGU

Blagoslov temeljnoga kamena za crkvu na Širokom Briegu*

Na 20. lipnja o. g. biti će položen temelj nove crkve na Širokom briegu i tim će se ispuniti davna želja a i prieka nužda tamošnjih katolika. Uvjereni smo da će to biti neka vrsta narodne svečanosti, te da će se tom prigodom naći katolici iz drugih strana Hercegovine, jer su svi uvjereni kako je to mjesto od velike znamenitosti za razvitak katoličke ideje kod nas. Starešinstvo samostana izdalo je ovaj poziv.

Na 20. lipnja 1905. biti će blagoslov i svečano položenje temeljnog kamena nove crkve na Širokom briegu, mjesto koje je svakom Hercegovcu sveto i odklen je počeo razvitak katolicizma u našoj užoj domovini.

Posvetu će obaviti sam Presvietli gospod. Paškal Buconjić, s toga se ovijem uljudno pozivate da bi sa svojom dobrohotnom prisutnošću uveličali svečanost i slavu ovoga dana.

U ime samostanskog starešinstva i crkvenog odbora,

Široki brieg 8. lipnja 1905.
fra Stanko Kraljević, gvardijan

Kršćanska obitelj, VI., 6., Mostar, 1905., str. 96.

Prvi i jedini**

(Roman) M. Soljačić

PIŠE: FRA NEVINKO MANDIĆ

Mi ovaj roman rado primamo s dva razloga. Prvo: jer je to djelo jednoga od naših radnika koji su prošli kroz školu naše katoličke organizacije i naročito jer je i sam autor bio urednik našeg đačkog lista »Luči«. Drugi je pak razlog: što je ovo djelo svojim predmetom suvremeno; jer je uzeto iz našeg modernog života, a bavi se jednim vrlo aktualnim pitanjem modernog svijeta. To pitanje je problem žene.

U romanu su dvije grupe osoblja. Jedna je onih »modernih« napudranih samilosnika prema bijednim životinjama, psima i majmunima, a druga

* Tekst donosimo u izvorniku. Ispravljene su samo poneke gramatičke nepravilnosti ako je bilo potrebno zbog razumljivosti.

** Tekst donosimo u izvorniku. Ispravljene su samo poneke gramatičke nepravilnosti ako je bilo potrebno zbog razumljivosti.

je grupa u pravom smislu dobrih tipova kojih se životni principi kose s principima »modernih«. Prvu grupu sačinjavaju: direktor banke g. Weng, njegova žena koja, zaista, ovamo i ne spada, jer se svojim plemenitim odgojom, naobrazbom i uopće životnim načelima odvaja od svoga muža. Zatim dolazi g. Tomis, činovnik i njegova žena Lina, prava moderna dama. Ta ona sve čini iz samilosti, a zna pustiti sažalnu suzu u momentu kad joj je zloba i laž na vrhuncu i to pred onom kojoj hoće da učini zlo. Nije to zaista zloba koja može, kad obuzme svojim intenzitetom, da izazove suze, nego je to zloba koja polako i proračunano ide za ciljem. Drugu grupu sačinjavaju: muž glavnog nosioca radnje, g. Jolanke, g. Bobić, sama Jolanka, g. Antić, gđa Vida, gđica Elvira i gđica Dingos. – Gospođa Lina u neku je ruku spiritus movens cijele radnje. Zbog jednog hira hoće da se osveti Jolanki. Ona hoće da je splete intrigama u moderno društvo, da je na taj način unesreći. Jolanka čini vezu između ove dvije grupe tipova koji su po svojim načelima antipodi. To je udova pravnika Babića koji je, kao siromašan đak, teško svršio studije, pa već tim slomio organizam, a onda došao rat da ga konačno potpuno uništi. On se pojavljuje jedino u malom preludiju romana, ali, kako rekoše, on se svuda pojavljuje sa svojim idejama i načelima koje je njegova žena usvojila. Poslije njegove smrti ostaje Jolanka sa troje djece. Svi su je ostavili i roditelji i brat i sestre jer nije htjela za onoga koga nije ljubila. Sad dolazi intriga Tomisove žene Line. Njezinim nagovorom, njezin muž, inače čovjek u sebi dobar, učini sve da je direktor Weng otpustio gđicu Dingas da primi na njezino mjesto gđu Jolanku, naravno da je izrabi, jer je on bio čovjek niskih strasti, a gđa još mlada i lijepa. Projekt, naravno, uspio, ali samo za polovicu. Gđica Dingas je otpuštena. Bila je to, zaista, valjana djevojka. Vršila je savjesno, točno i potpuno dužnosti. Jedino, bila je neugodne vanjštine, ali je zato imala lijepu dušu. Bila je intelektualno nadarena. (Dobila je konačno, učiteljsko namještenje!) Kad se jadala na učinjenu joj nepravdu pred g. Antićem strašno poštenim čovjekom, pred gđom Vidom i gđicom Elvirom, tu je

bila i Jolanka. Nju je odmah zaboljelo u duši, jer je naslućivala da je to možda zbog nje. Teško su je razuvjerili g. direktor Tomis i gđa Lina, da je konačno pristala i počela vršiti službu. Sve je išlo lijepo dok nije došao direktor Weng i počeo svojim modernim, zlobnim i frivolnim načinom napastovati Jolanku. Ona ga odbila. Iza toga slijedilo je njezino otpuštanje. Sad dolaze teški dani patnje. Nesretna majka, sa djecom, mora da živi u zapuštenoj slaboj kućici. Prehranjuje sebe i djecu šivanjem, ali ni toga nema! Konačno je teški životni teret učinio svoje. Jolanka baca krv, dok se napokon ne sruši u nesvijest koje se samo momentalno oslobađa i preporučuje svoju djecu sestri koja je došla kad je saznala za njezinu bijedu.

G. autor duboko je zaronio u moderno društvo. On je, kao njegov poznavalac, iznio dubokih, radikalnih mana suvremenog društva. Takovih mana koje elementarnom snagom ruše najsolidnije temelje socijalnog dobra. Strahovita, upravo grozničava želja ljudi da postanu što bogatiji i viši položajem, ovdje je prikazana, kako bezobzirno krši sve dužnosti pa i one najnježnije kao što su roditeljske i bratske. (Jolanka, njezini roditelji i brat Alfred!)

Drugo – moderni brak. Perfidnost koja zna tako često da bude prekrivena plaštem najplemenitijeg osjećanja i najfinijih čuvstava, ovdje je prikazana takvim tonom, da, mislim, nema čovjeka čiji osjećaji ne bi bili uz ovu nižu, plemenitiju stranu. Napravljenost, izvještačeno samilosrđe i lažna naklonost demaskirane su i ostale u potpunoj golotinji. Roman, ipak, nije kompleksan. Nije kompleksan s obzirom na osoblje, ali je, uz ovo što smo spomenuli, obuhvatio, dva velika problema žene i to, napose, našeg dobra. Žena je u naše doba prisiljena da vrši često ulogu muškarca, ali budući da je žena slabija, ljudi prečesto hoće da je u takom položaju da je do kraja izrabe i iskoriste. Samo žene čvrste volje i religijski odgojena karaktera mogu da održe borbu u svim napastima. I doista, u ovom romanu, Jolanka je očuvala čist etički karakter. Sačuvala je vjernost svom prvom i jedinom, ostala je požrtvovnom majkom svoje djece.

Deskriptionis slika, možemo reći, nema nikako. Ne poznamo grada gdje se roman događa. Mimo nas ne prolazi oni vanjski užurbani svijet koji se mota u kompliciranoj gužvi gradskim ulicama. Mi, naprosto, ne znamo za ulicu našeg grada. Ovo je gotovo isključivo roman jedne žene, njezina života, njezina psihičkog raspoloženja mnogobrojnih nijansa. Smrt muža koja je izazvala bol, intrige, zlobu i laž osoba koje je okružuju s jedne strane, a njezina djeca i ono nekoliko lica koja imaju prema njoj istinskog sažaljenja, s druge strane, sve to u njoj izaziva kontrarna čuvstva bola i radosti. No sve je to regulirano razumom koji je poučen solidnim vjerskim istinama. I zaista je ova žena divna žena i majka. Autor ju je prikazao uspjelom. Dr. Maraković je rekao na jednom mjestu da ni u jednom ženskom biću nećemo naići na tako silne paroksizne ljudske strasti i zloće, ni na katastrofalne i tragične svršetke. Ovo, zaista, nije djelo ženskog autora, ali jest roman žene. Nećemo mi ovdje naići na strašne prizore ni tako potresne događaje. Ona zna trpjeti, ona je, kako kaže Dr. Maraković, riješila problem života trpljenjem. Jolanka mnogo trpi. Ona pati sva, a svojoj djeci pruža »poljepšan život«. Jedino kad je direktno napadnut njezin najdragocjeniji amanet – poštenje, ona čitavim svojim intenzitetom vanjskim i unutarnjim reagira na bezobraznost i drskost koja dolazi sa vana. Vrlo je uspjela slika duševnog stanja Jolankina, kad se rastala od onog plemenitog mnoštva, možemo reći, njezinih načela, a sastala se sa onim pokvarenim društvenim elementom. Velika je bila duševna borba njezina. Osjećala je neku pritajenu odvratnost prema ovim posljednjim i željela biti sa onim prvima, ali oni su tako daleko – kao na nekom visokom brdu, a njezina je djeca zovu raskriljenih ruku u ovi teški realni život. Ona mora k njima u taj život, sili je nutarnji, neodoljivi postulat roditeljske, majčinske ljubavi, premda bi se rado povukla u zatišje onih među kojima se intimnije osjeća. Nije li to slika, ona tako istinska slika onog momenta kad se mi nađemo u realnom životu, pred kojim se rasplinu naše sanje, a često izblijede i naša ozbiljna načela, te se mi osjećamo osamljeni i bolni! Osobito su fino prikazana djeca. Ima vrlo uspjelih momenata dječje psihologije! A kako li se lijepa majka moli za njih dobroj Majci!

Uopće je ovo djelo lijepo i idealno! Kako je divna ona majka svoje djece koja u času, kad joj drznik silom daje cjelov, premda o privoli na nj sretna budućnost ovisi, može da kaže da je to za nju u životu najveće poniženje! Kako je divna ova majka u svojim čuvstvima koja su naklonjena sada oko njezine djece za koju se ona sva žrtvuje i nastavlja ih u najvećim bolima i patnjama svojim! Kako je divna ova katolička majka sa svojim načelima i čuvstvima, kako je kontrasna onim majkama finih čuvstava koje bi često djecu u ovakvim prilikama ostavile ulici da se razviju u društvene zločince najnižih klasa.

Ruža, IX, Mostar, 1932. str. 37. – 40. ✍

2023.
Uzrast: odrasli

1. nagrada

Jedan od njih

PIŠE: IRENA GRANIĆ

Kada bih mogao izreći još nekoliko riječi na zemlji, kroz moje usne bi ponizno prokliznule ove. Sve to znaju oni koji me imaju dok me nema i koji me nepomičnog ipak drže živim.

Bio sam beskorisni sluga, ali sam svoju cjelovitu malenost utisnuo u služenje Bogu. Nisam znao što me čeka s druge strane, a još sam manje očekivao ono što se stvarno imalo dogoditi. Provodio sam dane u hladnu podrumu, sjedinjen u molitvi s braćom, razgovoru s Bogom i sa samim sobom. Grčevito sam tražio samo mir, a svijet se nemirom igrao ljudskim životima.

Najednom sam, prije zalaska Sunca, bio jedan on njih. Jedan od onih po koje su došli. Riznica posvećenih nije bila pogođena slučajno. Vjerojatno su došli ubiti duh, ali ubili su samo moje tijelo i tijela moje manje braće. Umrtvljeno tijelo pokušavao je, još uvijek, vezati bijeli pojas, ali zemljom više nisam prošao. Božjem sam oku bio odviše blizu, a ljudsko je moglo zaplakati u spoznaji zemaljske malodušnosti. Moja je stolica ostala prazna, a glas istrošen, umuknut i neponovljen. Vatra, uz koju smo grijali promrzle ruke, ubrzo je dogorjela. Samo je ostao spomen na nevinu gorljivost naših srdaca.

Jutra su svitala i bez nas, a dani prolazili jednako brzo. Uhvatljiva je bila tek pomisao na ono što nam se dogodilo, a oni koji su je uhvatili mogli su je zaboraviti ili sačuvati za sjećanje. Nama je, bilo kako bilo, zemlja bila tek kratko pristanište.

Nisam, poput Pavla, uspio reći da mi je živjeti Krist, ali sam to živio u skromnosti svoga srca. Umrijeti je, svakako, bio moj dobitak. Mogao sam iskusiti potpunu bliskost s Onim kojemu sam služio i na zemlji. Za one koji su smrt držali krajem mogao sam, poput Isusa, tražiti oprost jer ne znaju što čine. Mnoge su stolice ostale prazne, a pojasevi razvezani. Neka su nova lica izvirivala nad habitima, a naša su ostala nijema i bezbojna na slikama

SJEMENIŠTARCI NA ŠIROKOM BRIJEGU 1930.

iznad imena. Šezdeset i šest više nije bio samo broj. Zaživjeli smo u riječima onih koji govore o nama, koji nam s vremena na vrijeme spomenu ime ili požele spokoj; živimo tamo gdje prolaze nove sluge Božje i ne brinu za sutra. Zaista, ne brinu.

Kao da i ima smisla briga čovječja. Urazumio sam i sam sebe gledajući kako umičem s lica zemlje. Bespomoćan, ali i da nije tako, svojom moći ne bih srljao u više planove. Ako sam svoj život dao Bogu, neka mu On odredi vrijeme bivanja i nebivanja. Neka mu on odbroji dane. Ako sam se obukao u Njegovog slugu i ostavio sve, neka učini što hoće sa mnom. Ta od moga, samo mene ima. Neka mi veže pojas siromaštva, poslušnosti i čistoće, iako se sam sebi činim preslabim za sve. Ako me je moje ime činilo jednim od njih, neka sam i otišao zajedno s njima. Ni sada se ne bih oteo. Ako me i boli, neka me u patnji suobliči sebi. Na to sam spreman. Ja sam jedan od njih, od manjih najmanji.

Iako nisam tu, evo me. ✍

2. nagrada

Za te život darujem

PIŠE: S. DOROTEJA KREŠIĆ

S tvoga križa, Isuse,
Pet rana svijetli se
Dušu moju dotičeš
Rane sve iscjeljuješ.

Samo za te, Isuse,
Dušu, tijelo predajem
Ljubav tvoja silna je
Mene ljubiš i sav svijet.

Za tu ljubav raspetu
Ljubavlju svom izgaram
Tebi život darujem
Na križ s tobom prikovan.

Danas za me, Isuse,
Zadnju kaplju daruješ
Krvi svoje presvete
Život cijeli predaješ.

Ljubav moja krhka je
Čuvaj mene, Isuse,
Samo Tebi pripadam
Za Te život darivam. ✍

3. nagrada

Fratre naše pobili su

PIŠE: MARINA ALERIĆ BEBIĆ

Pričat ću vam iz srca po pučki
Fratre naše pobili su mučki
Zlo vam ide dođoše im glasi
Koji god može neka se spasi

Na svomu mi smo i nismo krivi
Sa svoga mjesta ne ćemo živi
Sveto ginuše pamte stariji
Moleć se Isusu i Mariji

I fratarskom kordom krv poteče
Vrh komunističke je naslade
Crkvu katoličku krvlju kreče
I lažima pravednika gade

A Krist nam je obećao mili
U ono vrijeme dao znanje
Ako su meni zlo počinili
Ne će ni vama činiti manje

Prolazna sva je dječice muka
Neka se jakost vaša ne klima
Budite hrana za snagu puka
Plaća je vaša na Nebesima

Pjevaj u Nebu koji sad plače
Ja ću prozvati tvoje koljače
Ne poljuljaj svete osjećaje
Molite da se krvnik pokaje

Ja uslišavam pravedne želje
Razvrstat ću krvnike i žrtve
Svi će ustat ispod zemne stelje
Kad budem sudio žive mrtve

Fratre naše drsko pobili su
Nasrnuše bez ikakva srama
Bjesnili svoju crnu su misu
Sluge crvenoga pentagrama

Neznalice Doma i Svetinje
Jurtaše na osjećaje puka

Mrzeć Istinu se potrudiše
Pakao raj ovdje uzbudiše

Držeć da majmun im predak je
Nasrnuše i na sveto suđe
Crkvom izvodeć majmunarije
Hoteć da i puk od nje otuđe

Znali su oni dobro što čine
Ma Bogu još nitko ne uteče
Eto svaka sila dođe mine
U Hercegovini jošte kleče

Šezdeset i šest mrtvih goluba
Tako to partizanština slavi
Kamarader i mašinka gruba
I sablažnavajuć Božjih mravi

Bogu hvala više ne pokriva
Zabrana vas i šutnja ta živa
Garež grobna ni laži dračaste
Katolici domaje vas časte

Zoru su već javili pijetli
Pjevaju krovovi zvone zvona
Pećina mučeništva svijetli
Crveni zmaj, nu, pada sa trona

Dolazi neko drugo vrijeme
Zabranjeno se iznosi jasno
Kosti već bude im se nijeme
Za Božju pravdu još nije kasno

Svjedoka još ima čistih usti
Lažac im stari straha ne utra
Krvnici neki još živi tusti
Djeca im puna laži i putra

Naslijedili poluge moći
Ne priznaju grijehe otaca
Savjest im otvrdnula u zloći
Laž na svetinje uporno baca

Zato ni lustrirani još nisu
Svugdje se takvi, nu, poredali
U srcu daruje crnu misu
Za petokrakom vražjom još žali

Bezobrazluka se ti ne stide
Pitanje je tko ih tako štiti
Odgovaram samo što svi vide
Udbojice lažni konvertiti

Pravednom ljutnjom duša se bori
Nevjerin jezik je paklen fitilj
Galantnim panom drug se, nu, tvori
Fratri mu naši legitiman cilj

Božja je sigurna, a ne brza
Crven majmun na tronu se trza
Ne kaje se za metode ružne
Pastire nam pobiše nedužne ✍

Nekoliko dokumenata u vezi s najnovijim »pastirskim pismom«*

Donosimo nekoliko dokumenata, koji će pobliže osvijetliti ovo posljednje »pastirsko« pismo i rasgoliti djela onih ustaških i profašističkih svećenika koji su izdali i napustili svoj narod. Ne ćemo se zaustavljati na činjenici da kroz ove pune četiri godine najtežih i javnih ustaških zločina, nisu potpisnici »pastirskog« pisma našli za potrebno da javno progovore jednu jedinu riječ.

Na početku zabilježit ćemo kakovo je stanovište zauzimala ustaška štampa prema svećenicima »s fiktivnim krivnjama«, i njihovim »eventualnim pogreškama« i ulozi koju su oni odigrali u najtežim danima naše historije.

»Msgr. Josip Kaurinović... oštrim okom lovca, pronalazi žrtve... i kad mu je naboja ponestalo, on otvara vrata i jurne napolje.« (H. N. 12. XII. 1944.)

»Ivan Miletić postaje vojni svećenik u vojsci, gdje svojim radom pomaže rasulo jugoslavenske vojske za vrijeme rata... On radi zajedno s ustaškim logornikom Ivanom Krilićem. Gdje ne može jedan, može drugi, tako se oni u svemu slažu, u svemu potpomažu«, a ustaškim borcima »diže moral i volju za borbu... u krajnjem času samoobrane progovara u njemu vojnička krv i upravo ispred izrešetane i oštećene župne crkve u svoje šake hvata i on strojnicu, te se mieša s najljućim borcima da sije oko sebe smrt i rane.« (H. N. 4. IV. 1944.)

»Biskup Ivan Šarić prigodom svog jubileja piše u »Hrvatskom Narodu« od 30. VII. 1944., članak pod naslovom »Hvala: Bogu i Poglavniku!«

Don Ilija Tomas »radostna srca prihvaća se ustaške ideje i već godine 1937. vidimo ga kao zakletog ustašu u jeku rada, napora i borbe... Hrvati ne htjedoše ratovati protiv svojih starih saveznika Niemaca, oni bacaju oružje, a don Ilija ga sakuplja... Radi zajedno sa svojim susjedom s druge strane Neretve, don Jurom Vrdoljakom – Biščevićem... Prometno mjesto Čapljinu drže u rašljama dva ustaša, dva katolička župnika... Don Ilija imenovan je za glavnog ustaškog povjerenika za cieli onaj kraj... surađuje s Niemcima, koji ga podpomažu. (H. N. 25. VII. 1944.)

Naš Josef Kramer u osobi fratra Miroslava Filipovića – Majstorovića osuđen na smrt zbog nekakvih »fiktivnih krivnja« dobro raspoložen traži što više jela i cigareta, te hladno i cinički daje u zapisnik izjavu o svojim zločinima:

»U Jasenovcu sam bio kao ustaški časnik i upravitelj logora od konca lipnja 1942. do kraja listopada 1942. Priznajem da sam lično kod javnih strijeljanja ubio oko 100 zatočenika logora "Jasenovac" i "Stara Gradiška". Isto tako priznajem da su se za vrijeme mog upraviteljstva u logoru "Jasenovac" vršila masovna ubijanja u Gradini, ali ja u tome nisam sudjelovao, iako sam za ta masovna ubijanja znao... U Gradini ubijalo se maljem i to tako da bi žrtva morala sići u iskopanu jamu, našto je slijedio udarac maljem po glavi odostraga. Osim toga ubijalo se i strijeljanjem i klanjem. Kad su se vršile likvidacije žena i djevojaka u Gradini, znam da su se nad mlađima izvršila i silovanja... Za moje vrijeme, po mom računu, likvidirano je u logoru "Jasenovac" 20 – 30.000 zatočenika... I ja sam sâm lično postrijeljao zatočenike u Staroj Gradiški i to, kako sam Vam već naveo, ukupno oko stotinu; u to računam i jasenovačke žrtve.« (Iz arhiva: Komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, br. 2.006 od 30. VI. 1945.)

Ni neke časne sestre nisu se ustručavale uprljati svoje ruke nevinom ljudskom krvi. Svi oni koji su bili svjedoci iznenadnog prepada ustaša u Otočac, ne će zaboraviti da su upravo časne sestre prokazivale među bolesnicima ranjene partizane i držale im ruke dok su ih ustaše klale. Kakova obrana može se iznijeti u slučaju časne sestre Žarke? Časne sestre Pulherija i Gaudencija mjesecima su u dječjem sabiralištu u Jastrebarskom zlostavljale 3.200 srpske i partizanske djece uskraćujući im hranu i potrebnu njegu, tako da su djeca u masama umirala od zaraznih bolesti i gladi, dok su veći dio hrane određene za djecu skrivale i prema iskazima svjedokinja slale u samostane. Onima koji se u ovom »pastirskom« pismu zgrožavaju zbog navodnih skrnavljenja grobova, bit će dovoljno citirati iskaz Josipe Tatjane Marinić – Zemaljskoj komisiji za utvrđivanje zločina i okupatora dne 30. X. 1944., gdje između ostaloga stoji: »Kao hijene postupale su s mrtvom djecom. U sanduke od šećera trpale su ih po naređenju časne sestre Pulherije Barta. Djecu se je moralo u sanduke slagati postrance, da se ne potroši previše sanduka. Ako je smetala ruka ili noga pri slaganju djeteta u sanduk, jednostavno su je otkinuli... Dokle je išla pakost č. s. Pulherije vidi se odatle što nam je oduzela daske kojima smo htjele napraviti latrinu da djeca kod obavljanja nužde ne padaju u jame za izmet. Premda su djeca trebala dobivati dnevno 5 – 6 obroka č. s. Pulherija i Gaudencija davale su samo dva obroka dnevno... Dok su djeca oskudijevala i na najpotrebnijem, dotle su se sestre Pulherija i Gaudencija brinule kako će što više hrane, odjeće i ostaloga odvesti u samostane svojega reda.«

Na čijoj su strani u oslobodilačkoj borbi našeg naroda bile simpatije izvjesnih odnarođenih samostana, govore

* Tekst donosimo u izvorniku. Ispravljene su samo poneke gramatičke nepravilnosti ako je bilo potrebno zbog razumljivosti.

nam rječito različiti dokumenti, među kojima i dnevnik samostana sv. Lovre u Šibeniku:

»Hoće naši hrvatski ustaše, Bog ih pokrijepio... Koliko smo učinili za Talijane i kako smo im uvijek bili pri ruci... 22. VI. 1941. po podne stigao je iz Knina o. L. Šimić, župnik iz Vrpolja i dao tiskati plakate za kninske ustaše.« Kapitulacija Italije i njezin izlazak iz osovine komentiran je jednostavno ovim riječima: »"Neprijatelju olovo, a izdajniku plin." – rekao je maršal Göring... 16. IX. 1943... ovi ljudi (Šibenčani) odbijaju svoju slobodu i njezina predstavnika Poglavnika. Stvar nečuvena i neviđena!«

Fra Petar Glavaš je na javnom suđenju u Splitu dao ovaj iskaz: »Cijela je samostanska obitelj dočekala s oduševljenjem pad Jugoslavije 1941. Prof. fra Ivan Hratić bio je za vrijeme ustaša faktotum s logornikom... Partizanskom pokretu (gvardijan Topić) bio je protivan.« Citati (»Slobodne Dalmacije«, ožujak i svibanj o.g.).

Osuđeni fra Petar Glavaš, župnik u Hrvacima, također je jedan od onih »koji se samo politički nije slagao«, čije su krivnje »fiktivne« i koji je »isključivo« vršio svoju pastirsku dužnost. Međutim, o tom istom fra Glavašu, po iskazima svjedoka na javnoj raspravi u Splitu, dokazano je da je nagovarao narod na ubijanje Srba, da je upravljao artiljerijskom paljbom Talijana iz Hrvaca na selo Bitelić, da je prikupljao podatke i izvještavao neprijatelje našeg naroda o kretanju i položaju NOV i protiv nje predlagao akcije, da je učestvovao u ispitivanju i mučenju zarobljenih partizana i uhapšenih rodoljuba, i da je, konačno, odbio da vrši vjerske dužnosti i dijeli Sv. Sakramente umirućim borcima NOV, rodoljubima i članovima njihovih obitelji. Tako, na pr., odbio je da krsti Pavu Pletikosića, jer je partizansko dijete, nije htio crkveno pokopati Jakova Lovrića, Pava Pletikosića, Ivana Radana sa ženom Marom, jer su partizani. Partizansku djecu izbacivao je iz škole i nije im htio predavati vjeronauk, jer su im roditelji u narodnoj vojsci.

Posebnu pažnju u »pastirskom« pismu zaslužuje pitanje o samostanu na Širokom Brijegu. Pisci ovog pisma nisu se potrudili da barem promijene stil podlih laži ustaške štampe, objavljenih u »Hrvatskom narodu« 28. III. o. g., prigodom pada Širokog Brijega. Tako nisu oni ostali samo na tome da su to »ljudi knjige, crkve i molitve, a ne rata i politike« (H. N. 28. III. 1945.), nego su, što više, potcrtali da su ovi fratri bili »poznati kao protivnici fašističke ideologije«. Međutim dovoljno govori za sebe činjenica da su pitomci ovih »poznatih protivnika fašističke ideologije« bili mnogobrojni ustaše, koji su se proslavili najjezivijim zvijerstvima. Iz tog samostana izašli su jamari, ubojice, palikuće i pljačkaši. U njemu su se odgojili Pavelićevi ministri: Andrija Artuković, Joso Dumandžić, zatim koljači i zločinci: Stanko Vasilj, Niko Pilipović, Frane Vego, Dane Miloš, Šimun Buntić, Frano Primorac, Rudo Vrdoljak, Franjo Lučić, Grgo Ereš, Dane Vego, Slavko Suša, Franjo Nevistić i mnogi drugi. Mnoge jame kod Međugorja, Humca, Šurmanaca, Bivolja Brda, Nevesinja, Sebišnja i krvava Neretva od travnja i svibnja 1941., posljedica su »dobrog

i kršćanskog« odgoja »ovih poznatih protivnika fašističke ideologije«, ovih »ljudi knjige, crkve i molitve, a ne rata i politike«. Već prije rata franjevački hercegovački samostani i župske kuće bile su poznate kule i rasadište ustaške propagande, špijunaže, konačišta za ustaše, da bi, na kraju, postali bunkeri iz kojih su se skupa s ustaškom vojskom branili fratri pred naletom narodne vojske. Za vrijeme rata stvarali su se tu odbori za klanje Srba i novačili ljudi za borbu protiv narodne vojske.

Fra Vlade Bilobrk, koji je od 1933. zakleti ustaša, još prije rata s ustaškim zlikovcima Ćirom Bubićem, Don Matom Sinkovićem, Don Martinom Dudeljom, fra Božidarom Šijićem, Don Petrom Antićem, organizirao ilegalne ustaške organizacije na Neretvi. Ovi ljudi »provodeći sveti život« s puškom u ruci i s pištoljem oko pojasa razoružavali su pri kapitulaciji jugoslavensku vojsku i organizirali pokolje Srba u Neretvi.

Pop Ivan Sumić organizirao je klanje Bačinaca 16. VI. 1942., i osnovao zloglasnu dusinsku miliciju.

Fra Stanko Bradarić također »provodeći sveti život« rekao je: »Braćo Hrvati, došao je čas obračuna sa Srbima. Ja ću prvi, a vi svi za mnom«, a zatim je uzeo u ruku mitraljez, s kojim je stupao po Imotskom na čelu ustaške čete.

Fra Bono Jelavić – zakleti ustaša i član ustaškog tabora u Vitini u travnju 1941. organizirao je u istom mjestu klanje Srba i zatim sam učestvovao u klanju.

Da se ovi »ljudi knjige, crkve i molitve, a ne rata i politike« nisu bavili isključivo svojim svećeničkim dužnostima, dokazuje također izvještaj poznatog krvnika, domobranskog pukovnika Potočnika, koji je između ostaloga izjavio: »Fra Paulin, fra Ante Romac, fra Ivan Glibotić davali su mi izvještaje. Fra Ivan Glibotić je obavještavao o gradu, a katkada i okolici.«

Fratri su po različitim katoličkim organizacijama pod firmom obrane vjere od »boljševičke kuge« unosili mržnju prema Sovjetskom Savezu i prema naprednim pokretima i ljudima u našoj zemlji. Fra Tugomir Soldo u društvu »Sv. Ante« u Čapljini organizirao je velik dio studenata, koji su u času kapitulacije na kape natakli ustaški grb, uzeli nož i pušku, te poklali i pobacali u jame mase nevinog srpskog stanovništva.

Na kraju je potrebno priznati zasluge onih svećenika koji su ostali vjerni svom narodu, a kojih imena viši crkveni funkcionari namjerno prešućuju. Narod ne će zaboraviti fra Vida Čuljaka, fra Serafina Dodiga, don Andriju Rogonjića kao i mnoge druge narodne svećenike. Također nam je tajna zbog čega je katolički episkopat sistematski šutio i još danas šuti nad stvarnim umorstvima onih svećenika koje su pobili ustaše. Zbog čega nije nijedna riječ od strane episkopata kazana o fra Karlu Čulumu, koga su ustaše početkom 1943. na najokrutniji način zaklali u vlastitoj kući u Zavojanima, o mučenom svećeniku iz Karlobaga, o onim svećenicima što ih je progutao jasenovački logor. Svećenici koji su vjerno stajali uz svoj narod, nisu se povlačili s koljačima i okupatorom, nego su ostajali uz svoju pastvu i gostoljubivo primali narodne borce, a nemali broj je onih koji su se svrstali i u njihove redove. Dok se tako tendenciozno prikazuje, na pr., rad hercegovačkih franjevaca, a logično s time i krivo se osvetljuju i pravedne posljedice ovoga rada, pitamo se zbog čega je, na pr., red Sv. Dominika, s jedinom iznimkom o. Barača, ostao vjeran svom narodu i danas mirno uživa plodove svoga stava za vrijeme rata. Svećenstvo koje je ostalo uz svoj narod, koji je po svom vjerskom sastavu većinom katolički, znade da je taj isti narod ujedinjen u Narodnoj fronti i da upravo on odlučuje sudbinom ove zemlje. Mase vjernika kojima su širom otvorene sve crkve, koje nesmetano mogu primati sakramente, prisustvovati procesijama i proštenjima, imati u svojoj sredini svećenike koje žele, krstiti djecu i sklapati u svako doba brak pred oltarom, mase koje se ničim ne osjećaju vjerski progonjene, što najbolje dokazuje da u svojim crkvama mogu dapače slušati i ovakve »pastirske« riječi, moraju se opravdano zamisliti pred zagonetkom: zbog čega se »samo po imenu današnje stanje katoličke crkve u Jugoslaviji razlikuje od stanja otvorenog proganjanja crkve.«

U vezi one napomene o logorima naša javnost nije zaboravila da su, na primjer, domobranima, koji su konačno po ratnom pravu bili internirani kao neprijateljska vojska, pružene u logorima sve moguće pogodnosti, a konačno su i pušteni, dok su se na drugoj strani naši zarobljeni borci po ustaškim logorima klali, vješali, strijeljali i životinjski mučili, ali tada episkopat nije nalazio za potrebno da javno progovori o logorima i da onda uputi jedno pastirsko pismo.

Ovaj mali dio dokumenata, izabran među ogromnim, djelomično još neispitanim materijalom, govori dovoljno jasno sam za sebe, tako da je suvišan svaki daljni komentar. Izlišno bi, također, bilo poslije precizne analize »pastirskog« pisma sa strane Borisa Kidriča i komentara Vladimira Bakarića zadržati se još pojedinačno na svakom pasusu. Svrha ovome članku je da se zasada letimično osvrne na ona mjesta u »pastirskom« pismu kojima je tangirano stanje crkve u Hrvatskoj. Narodna vlast će i nadalje ustrajati na putu iskrenog napora da što prije riješi pitanje crkve u zemlji, da time izbjegne uzaludno rasipavanje narodnih snaga, te i na tom polu pridonese boljoj budućnosti naše napaćene zemlje.

Naprijed, III., 127., Zagreb, 13. listopada 1945., str. 6. ✍

Širokobriješka crkva dobit će velebne spomen-orgulje

Široki Brijeg, 22. studenoga 2023.
gospin-brig.info

Franjevački samostan i župa Široki Brijeg krenuli su, uz pomoć dobročinitelja, u pothvat postavljanja novih spomen-orgulja u crkvi Uznesenja BDM, što bi trebalo biti okončano do 2025. godine. Namjera je da spomen-orgulje budu postavljene na kor širokobriješke crkve u povodu 120. obljetnice izgradnje crkve i 80. obljetnice ubojstva hercegovačkih franjevaca.

Osnovna namisao veličine novih orgulja jest instrument sa 66 registara koji predstavljaju pojedinog ubijenog fratra, odnosno svaki registar predstavlja njegov glas. Orgulje će graditi Orguljarstvo Škrabl iz Slovenije. Rok izrade je 18 mjeseci.

Postojeće orgulje zagrebačke tvrtke Heferer instalirane su 1964. privremeno u crkvu. Njihova prvotna adresa bila je crkva sv. Franje u Čapljini. Sadašnje im je stanje takvo da su dotrajale, često se kvare te nisu prilagođene širokobriješkom crkvenom prostoru. Zbog toga njihova rekonstrukcija ne bi bilo trajno rješenje.

Gradnjom vrhunskoga glazbenoga instrumenta pridonijet će se prijeko potrebitom opremanju crkve, ali još više imat će se jedinstven spomen-instrument ubijenim hercegovačkim fratrima. Bit će to uzvišen spomen na njih. Orgulje služe u liturgiji upravo kao što su ubijeni fratri bili liturzi i službenici liturgije.

Nove orgulje, koje će svojom dispozicijom odgovarati prostoru Didakove bazilike, otvorit će nove doživljaje liturgije i crkvene glazbe, a pridonijet će i kulturološkom značaju Širokoga Brijega. Isto tako omogućit će i organiziranje koncerata, kao i usavršavanje glazbenika.

MALA POVIJESNA ČITANKA

1844.

6. veljače hercegovačkim fratrima dopuštenje od Generalne uprave OFM i Kongregacije za širenje vjere za izgradnju samostana u Hercegovini. 16. svibnja fratri se nastanjuju na Čerigaju.

1846.

Nakon gradnje kolibe na južnoj padini Briga, 23. srpnja apostolski vikar fra Rafo Barišić blagoslovio kamen temeljac samostana i crkve na Širokom Brijegu.

1848.

Izgrađen prvi dio samostana s nekoliko prostorija. Krajem 1849. dovršeno zapadno krilo samostana, 1860. istočno krilo.

1860.

Dovršena fratarska mlinica na Ličtici. Iste godine prizemnica sa 8 trgovačkih prostorija tzv. fratarski dućani.

1863.

Prvi put zazvonila širokobriješka zvona. Zvonik stare crkve dograđen 1871.

1929.

Započeta izgradnja franjevačkog konvikta za smještaj vanjskih đaka Franjevačke klasične gimnazije. Smještajni kapacitet 150 učenika.

1936.

2. ožujka otvorena fratarska hidrocentrala na Ličtici. Električna struja u Širokom Brijegu.

1945.

7. veljače komunistički krvavi poduhvat in odium fidei, ukupno su ubili 66 hercegovačkih franjevaca, a iz briškog samostana 30 fratra.

1947.

Krvavi ples komunista na Širokom Brijegu. Daljnje uništavanje arhiva samostana, župe i gimnazije. Muzej, Velika knjižnica, kabineti, . . .

1948.

Otpočelo se s obnovom crkve. Koju su 296 puta gađali topovskim granatama. Obnova vitraja iz 1911. godine.

1867.

Fratri podigli prvu pučku školu u zapadnoj Hercegovini.

1868.

Po planu fra Mattea Lorenzia izgrađen mosta na rijeci Ugrovači.

1902.

Fratri grade novo sjemenište. Pošumljavanje goleti Nasipa i Gelboa.

1905.

20. lipnja biskup fra Paškal Buconjić blagoslovio kamen temeljac za novu samostansku crkvu na Širokom Brijegu. Fra Didak Buntić graditelj crkve.

1924.

4. listopada svečanost blagoslova kamena temeljca za novu zgradu Gimnazije na Širokom Brijegu.

1964.

Privremeno instalirane orgulje zagrebačke tvrtke Heferer u samostanskoj crkvi na koru. I tu se nalaze još i danas.

1971.

U Metkoviću otiskana knjižica Široki Brijeg autora dr. fra Gojka Muse. Naklada 20.000!

1983.

Veliki pjevački mješoviti zbor sv. Cecilija snimio LP ploču Blagoslovi sive krše. Voditeljica zbora s. Bibijana Ćurlin. Povijesni događaj crkve u Hrvata, prva LP ploča liturgijske glazbe.

1985.

O 80. obljetnici početka gradnje crkva ukrašena novim mozaicima (sv. Leopold B. Mandić, sv. Nikola Tavelić, sv. Franjo Asiški, Kalvarija) akademskog kipara Ante Starčevića.

1993.

Postavljeno devet novih zvona u nedovršene zvonike koji čine poseban simbol Širokog Brijega i Hercegovine.

Naša izdanja

- Letak *Pobijeni hercegovački franjevci 1942. – 1945.*, 2009.: HR; IT; DE; EN; PL (0,3 KM)
- Jozo Tomašević – Koška, *Istina o ubijenoj gimnaziji*, Vicepostulatura – Naklada K. Krešimir, Humac – Zagreb, 2010. (20 KM)
- Straničnik *Pobijeni hercegovački franjevci 1942. – 1945.*, 2011. (0,3 KM)
- Spomendar *Pobijeni hercegovački franjevci 1942. – 1945.*, 2011. (0,3 KM): HR; IT; EN; ES
- dr. fra Častimir Majić, *U nebo zagledani*, Vicepostulatura – Alfa, Široki Brijeg – Zagreb, 2011. (25 KM)
- fra Jerko Karačić, *Uspomene iz doba mučeništva*, Vicepostulatura – Nova Stvarnost, Široki Brijeg – Zagreb, 2012. (20 KM)
- Skupina autora, *Kosti smiraj traže*, Povjerenstvo za istraživanje i obilježavanje grobišta iz Drugog svjetskog rata i poraća – Vicepostulatura, Široki Brijeg, 2012. (10 KM)
- Janko Bubalo, *Apokaliptični dani*, Vicepostulatura i dr., Široki Brijeg, 2014. (20 KM)
- fra Ratimir Kordić, *Fratar – narodni neprijatelj*, Vicepostulatura – Naklada K. Krešimir, Široki Brijeg – Zagreb, 2014. (15 KM)
- fra Blago Karačić, *Ratne i poratne uspomene 1945. – 1952.*, Vicepostulatura – Matica hrvatska, Široki Brijeg – Vrgorac, 2014. (15 KM)
- *Mjesto ubojstva i zapaljenja 12 širokobrijeških franjevaca*, razglednica, 2015. (0,3 KM)
- fr. Janko Bubalo, O.F.M., *Apocalyptic days*, Vicepostulatura i dr., Široki Brijeg, 2017. (20 KM)
- fr. Jerko Karačić, O.F.M., *Recollections of martyrdom in a time of terror*, Vicepostulatura i dr., Široki Brijeg, 2022. (10 KM)
- Uvezani brojevi *Stopama pobijenih* 2020. – 2022. (20 KM)

Preporučujemo

- fra Ante Marić, *Tragom ubijenih hercegovačkih fratara*, Povjerenstvo za pripremu kauze mučenika, Mostar, 2007.
- don Anto Baković, *Hrvatski martirologij XX. stoljeća*, Martyrium Croatie, Zagreb, 2007.
- fra Ante Marić (uredio), *Leo Petrović, prvi hercegovački franjevac doktor znanosti*, Franjevačka knjižnica, Mostar, 2008.
- Gojko Zovko, *Druga strana medalje*, Kigen, Zagreb, 2008.
- Fran Živičnjak, *U vječni spomen*, Udruga Macelj 1945., Zagreb – Đurmanec, 2008.
- Skupina autora, *Macelj – gora zločina*, Udruga Macelj 1945., Zagreb – Đurmanec, 2009.
- Zdravko Luburić, *Miris pogorjela svjetla*, Essegg, Osijek, 2009.
- Nada Prkačin, *In odium fidei – Iz mržnje prema vjeri*, Laudato, Zagreb, 2015.
- Damir Borovčak, *Macelj 1945.*, Udruga Macelj 1945., Zagreb – Đurmanec, 2015.
- Nada Prkačin, *Macelj – Titovo stratište*, Udruga Macelj 1945., Zagreb, 2017.
- Hercegovačka franjevačka provincija, *Zbornik radova u povodu 100. obljetnice Franjevačke klasične gimnazije*, Mostar, 2019.
- fra Frano Dušaj, *Mučenici, evo Gospe*, Katolički duhovni centar, Sukruć, 2020.
- dr. Hrvoje Mandić, *Hercegovačka franjevačka provincija u Drugom svjetskom ratu i poraću*, AGM, Zagreb, 2021.
- fra Milan Lončar, *fra Slobodan Lončar. Franjevac i mučenik. Tragovi prošlosti i plodovi milosti*, Franjevački muzej »U kući Oca mojega«, Posušje, 2022.

Darovatelji

Autokuća Matijević	300 KM	Miniplast, Široki Brijeg	300 KM	T&D Company, Vašarovići	500 KM
Dugi commerce, Široki Brijeg	200 KM	Modra stijena, Široki Brijeg	400 KM	Video Lovrić, Široki Brijeg	625 KM
EZ Engineering, Široki Brijeg	300 KM	fra Antonio Musa, Chicago	550 KM	VIK, Široki Brijeg	800 KM
Foto Kruno, Široki Brijeg	100 KM	N. N., Međugorje	100 KM	Vrtlarija Dragićević, Miletina	300 KM
Interagent, Mostar	250 KM	N. N., Široki Brijeg	200 KM	Župni ured, Ljuti Dolac	250 KM
Ilija Kožulj, Mostar	100 KM	Parts, Široki Brijeg	200 KM	HKM Bern (fra Gojko Zovko)	1.000 KM
Nikola Koncul, Neum	200 KM	Pavković paneli, Široki Brijeg	700 KM	N. N., Rim	100 KM
Lager, Posušje	100 KM	Soldo metali, Široki Brijeg	800 KM	Paolo Olivieri, Fucecchio	1.302 KM
Markeli, Široki Brijeg	100 KM	Andrija Stojić, Služanj	100 KM		
Miles, Čitluk	50 KM	Suton, Široki Brijeg	300 KM		

Slanje dobrovoljnih priloga (Hercegovačka franjevačka provincija Uznesenja BDM – Vicepostulatura, s naznakom za što):

a) poštanskom uputnicom (BiH: Kard. Stepinca 14, 88220 Široki Brijeg; HR: Humac 1, p. p. 1, 20352 Vid)

b) UniCredit Bank d.d. Mostar, poslovnica Ljubuški; IB: 4227318660009; žiro-račun (BiH): 3381602276649744; devizni račun (inozemstvo): IBAN: BA393381604876650839, SWIFT: UNCRBA22

Najljepša hvala svima koji molitvom, radom i dobrovoljnim prilozima podupiru pripremu postupka mučeništva naše ubijene braće. Svakog 7. u mjesecu na Širokom Brijegu slavimo sv. misu za vas, a u zaglavlju portala pobijeni.info donosimo vaša imena ili naziv tvrtke i poveznicu s internetskim stranicama.

Neka vas blagoslovi dobri svemogući Bog!